

ran necesarias y se pudieran negociar y resolver con siguridad de conciencia y para todo se daran los despachos necesarios...

22. *Carta de condol de Felip IV als fills de Montcada (José Gómez de Porres, Continuación de la Cataluña Ilustrada de Corbera, Nàpols, 1678, p. 435).*

La muerte del marqués de Aytona me a causado gran dolor y justo sentimiento, pues he perdido en él un Ministro de muchas prendas y tal que no veo oi otro que le iguale; y obligame a sentir más su falta el haberse encargado de servirme en Flandes quando todos lo rehusaron y el hauer abandonado totalmente por mi servicio sus hijos y su hacienda sin tratar de más que de servirme con fidelidad, desvelo y amor. Lo que a mí me toca es gratificar esto como lo haré luego con larga mano, pues quiero que vea el mundo que sé premiar a quien me sabe servir como el Marqués, que Dios perdone.

23. *Carta de condol de Felip IV als fills de Montcada (José Gómez de Porres, Continuación de la Cataluña Ilustrada de Corbera, Nàpols, 1678, p. 435).*

Estas mercedes hago al Marqués por lo mucho y bien que me sirvió y porque a nada que le mandé me replicó, obdecidiéndome con obediencia ciega hasta en la profesión de que no tenía experiencia, haciéndome en ella tales servicios, que más de dos veces puedo agradecer a su memoria el no haberse perdido eternamente los Estados de Flandes: y habiendo por mi voluntad dejado de ir a gobernar a Milán por ser gobernador en Flandes, llegándole la orden de ir a aquellos Estados el día antes que había de partir para Milán, y porque en todas estas ocasiones y en quantas le ocupé, jamás dificultó, capituló, ni pidió nada, ni en ocasión ninguna ni de jornada ni de servicio me pidió ayuda de costa ni otra merced ninguna, siendo sus servicios tales y teniendo la necesidad que tubo, pues no pudo mandar hacer decir más de tres mil misas, y yo he mandado decirle más.

## ELS MEMBRES DE L'ORDE DE MONTESA DURANT EL GOVERN DELS PRIMERS ADMINISTRADORS PERPETUS (1592-1665) \*

Josep Cerdà i Ballester

*Resum:* En 1592, Felip II va aconseguir completar la incorporació de les ordes militars amb la de l'orde valenciana de Montesa. Finalitzava així un llarg procés, iniciat pels Reis Catòlics i que sols va acabar després de cent anys. No obstant, Montesa gaudia d'un estatut jurídic privilegiat i d'unes característiques peculiars, afavorit pels furs del regne de València, que li conferien una certa singularitat. Els abusos del darrer mestre de l'Orde en la concessió d'hàbits, la instrumentalització de les mercès per part de l'*Administrador Perpetuo*, el número de membres i la seua procedència geogràfica i social s'analitzaran ací de forma esquemàtica, a fi de poder aprofundir en aquests aspectes en un futur.

*Paraules clau:* Església catòlica, Ordes militars, Orde de Montesa, Institucions, Consell d'ordes militars, Cavallers i religiosos, Govern, Edat Moderna.

*Abstract:* In 1592, Felipe II was able to complete the incorporation of military orders with the Valencian order of Montesa. Thus, a long process, initiated by the Catholic Kings, finished after one hundred years. However, Montesa enjoyed a privileged legal status and special characteristics, favoured by the charter of the kingdom of Valencia, which conferred a certain singularity to the village. The abuses of the last *maestre* of the order in the concession of habits, the control of graces on the part of the *Administrador Perpetuo*, the number of social members and their geographic origin will be analysed here in a brief or schematic way, in order to study these aspects in the future.

*Key words:* Catholic Church, Military orders, Order of Montesa, Institutions, Consejo de Órdenes Militares, Knights & monks, Government, Early modern History.

EN morir el darrer mestre de l'orde de Montesa, Pedro Luis Galcerán de Borja el 20 de març de 1592, el virrei de València, marqués d'Aitona va enviar al castell-convent de Montesa un oïdor de l'Audiència a fi d'evitar que els montesians elegiren nou Mestre i per a exigir el compliment de la butlla de la incorporació a la Corona.<sup>1</sup> Alhora, el virrei escriví a Madrid durant

\* Aquest article resumeix, de forma aproximada, el treball que vam presentar el 9 de desembre de 2004 al Departament d'Història Moderna de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València per a l'obtenció del DEA.

<sup>1</sup> Malgrat que la butlla es va lliurar en 1587, no va tindre efectes fins que va morir el mestre Borja. Dóna compte de les vicissituds fins aconseguir el document Fernando Andrés



els mesos de primavera i estiu sol·licitant al rei i al Consell d'Aragó la immediata possessió de l'Orde.

Felip II va delegar les seues funcions per a incorporar Montesa en fra Juan Pacheco, cavaller de Calatrava i fra Juan de Quintanilla, prior de *Nuestra Señora de Calatrava* a València. Ambdós comissaris van arribar a la ciutat de València el 28 de novembre de 1592.<sup>2</sup> Una vegada a la ciutat, des de les cases del Temple i d'acord amb el virrei i els doctors de l'Audiència, Pacheco i Quintanilla van enviar una orde als cavallers i frares de l'orde de Montesa, en la qual els convocaven per a que estigueren a Montesa el 8 de desembre, dia acordat per a realitzar la possessió.<sup>3</sup>

Segons les actes oficials de la pressa de possessió, van ser convocats quaranta-tres montesians, quaranta-un a la ciutat de València i dos més que s'hi trobaven a Benicarló i a Moncada. En quant als religiosos –vint-i-huit en aquells moments–, la majoria residien al convent de Montesa i reberen la convocatòria vint-i-sis.<sup>4</sup> Però els qui van estar a Montesa aquell 8 de desembre van ser molts menys: setze cavallers i vint-i-cinc dels vint-i-huit frares que formaven part de l'Orde en aquella data. A aquests caldria afegir els qui delegaren la seua assistència en altres cavallers (vint), cosa que augmentaria el nombre fins als trenta-sis, i dos frares, amb els qui s'arribaria a vint-i-set.

En resum, els qui formaren el capítol de l'orde de Montesa aquell 8 de desembre de 1592, dia de la Immaculada, van ser un total de quaranta-dos, quan en aquells moments l'Orde la integraven cent trenta-tres membres (cent-cinc cavallers i vint-i-huit religiosos). Tots els qui no acudiren van ser representats pel procurador general, fra Serafín Martín.<sup>5</sup> Entre la una i les dos del migdia, els cavallers i frares de l'Orde es van congregar en capítol a la sala capitular del convent de Montesa, on es va llegir la carta de poders de Felip II als comissaris calatravesos,

...para que por mí y en mi nombre, como tal Administrador Perpetuo del dicho Maestrasgo tomeys la possession real y actual del dicho Maestrasgo y convento de la orden de Montesa, y de los castillos, villas, lugares, jurisdicciones, rentas drenchos, preminencias, prerrogativas y emolumentos pertenecientes al dicho Maestrasgo...<sup>6</sup>

Robres, "Garcerán de Borja, Felipe II y la tardía incorporación del maestrazgo de la Orden de Montesa a la Corona. Los hechos (1492-1592)", en Enrique Martínez Ruiz y Vicente Suárez Grimón (eds.), *Iglesia y Sociedad en el Antiguo Régimen. III Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna*, Las Palmas de Gran Canaria, Universidad, 1994, pp. 409-420.

<sup>2</sup> "Auctos de la possession del Maestrazgo de Montesa que se tomó por el rey don Philippe nuestro señor"; ARV [Arxiu del Regne de València], *Clero*, llibre 2560, f. 1.

<sup>3</sup> La convocatòria, segons costum, es va dirigir als membres de Montesa que vivien al Regne. No sabem què va passar amb els qui residien fora.

<sup>4</sup> ARV, "Auctos de la possession...", ff. 2-2v.

<sup>5</sup> *Ibidem*, f. 8.

<sup>6</sup> *Ibidem*, f. 9v.

Llegits els documents, l'Orde acceptà el seu contingut. A continuació, disposats en dos cors, els montesians es van traslladar als peus del castell, on ja els esperaven els comissaris reials. Des d'allí, després de passar de nou per la sala capitular, es van dirigir a l'església, on va tindre lloc l'acte simbòlic de possessió, que consistí en seure a la cadira que el Mestre tenia reservada al cor. Seguidament, els montesians van realitzar un per un el jurament de fidelitat al rei, ritual que va obrir el sots-comanador, fra Gaspar Granullés, al qual seguiren la resta de membres de Montesa. En acabar, els comissaris, en nom del rei, prometeren que guardarien els privilegis de l'Orde i a continuació van prendre possessió del castell.

Amb la solemne cerimònia de possessió, Felip II passava a ser l'Administrador Perpetu de l'Orde. Cal tindre en compte que el títol que la Santa Seu va atorgar al rei fou el d'Administrador (no el de Mestre), ja que el monarca, per no ser membre profès de l'Orde, no podia exercir jurisdicció espiritual.<sup>7</sup>

A l'endemà, dia 9, van iniciar la possessió del senyoriu amb la de la vila de Montesa, per a continuar amb Vallada i la resta de viles i llocs. Alhora, el Consell d'Aragó va lliurar a Felip II diversos informes sobre l'economia de l'orde de Montesa. Almenys en aquells moments, el balanç que es podia oferir al rei era positiu: el maestrat de Montesa va suposar per al reial patrimoni del regne de València incrementar-lo en una sisena part del seu valor total, encara que aquesta xifra, com és evident, minvava súbitament si es comparava amb els ingressos generats per les ordes militars de Castella. No obstant, Montesa, després de l'arquebisbe de València, era el senyoriu eclesiàstic amb les rendes més elevades del país. El monestir millor dotat econòmicament, el de la Valldigna, no arribava a la meitat dels ingressos de Montesa i les rendes del bisbat d'Orihuela estaven prou per davall de les de l'Orde militar.<sup>8</sup>

## I. LA FORMA DE GOVERN DE LA MONTESA INCORPORADA

El govern de les ordes militars castellanes incorporades a la Corona es va regular a través del *Consejo de las Órdenes*. Però en el cas de Montesa aquesta fórmula no va ser possible perquè l'orde valenciana va ser incorporada a la Corona d'Aragó. En conseqüència, aquest consell va passar a

<sup>7</sup> Altres motius pels quals el rei no podia comptar amb el títol de Mestre foren: 1) que passava a administrar diverses ordes militars; 2) que el títol de Mestre podia passar a una dona: vegeu Elena Postigo Castellanos, "Santiago, Calatrava y Alcántara", en <http://www.monasterio.lah.es/oomm/Castellanas-historia.htm>.

<sup>8</sup> Fernando Andrés Robres, "La economía de la Orden de Montesa cuando la incorporación: patrimonio, renta, gasto, balances (1592-1602)", *Estudios*, n. 25 (1999), pp. 55-87.



adquirir les funcions de consell d'ordes en quant a consell de la de Montesa. Però per poder exercir jurisdicció en l'Orde calia ser membre d'ella, per la qual cosa, es va haver de crear un nou càrrec, el d'*assessor general* de l'orde de Montesa, ofici que correspondria a un membre del Consell d'Aragó necessàriament cavaller de l'hàbit. El primer assessor general, don Diego de Covarrubias, va rebre el seu títol prompte, el 20 de gener de 1593. Però no podia exercir jurisdicció en Montesa sense ser cavaller de l'Orde. Així, el 12 de febrer, a l'església del Temple de València, va prendre l'hàbit.<sup>9</sup>

No obstant, hi havia un altre problema, ja que per a exercir jurisdicció al regne de València, els furs exigien la residència al Regne, amb la qual cosa fou necessari crear un altre ofici, el de *lloctinent general de Mestre en la ciutat i regne de València*. Havia de ser també cavaller i a ell competirien la jurisdicció temporal i espiritual de Montesa i també la contenciosa. Per als contenciosos, s'havia d'aconsellar per dos assessors de l'Audiència de València (que podien accedir a l'hàbit de l'Orde) i per un advocat fiscal. Els tres formarien el *tribunal de la lloctinença*. En les causes criminals dels cavallers i religiosos de Montesa, s'havia d'aconsellar, a més, per ancians de l'Orde. No obstant, els poders que en principi tenia la nova dignitat no eren ilimitats. En primer lloc, la gestió econòmica del patrimoni de la mensa magistral va quedar al marge del lloctinent general, ja que d'aquesta funció s'encarregaria la Junta Patrimonial del Regne.

D'altra banda, les qüestions de tipus espiritual (concessions de dimissòries per a l'ordenació de religiosos, disciplina conventual, etc.) quedaven en mans del prior del convent de Montesa, encara monjo de Santes Creus.

Però a poc a poc, el lloctinent general anirà adquirint més poder. En 1615 va lograr la gestió directa del patrimoni de la Mensa, fins aleshores en mans de la Junta Patrimonial del Regne. I ben prompte —almenys des dels anys vint del segle XVII—, va començar a *arrabassar* al prior de Montesa competències estrictament espirituals. En 1658 el rei va decretar que les dimissòries per a l'ordenació dels religiosos les lliurés el lloctinent general i no el prior del convent. Anys després i des d'una conjuntura propícia, en 1671, una butlla va facultar el rei per poder nomenar d'entre els religiosos de Montesa al prior del convent, lliurant l'Orde de qualsevol vincle amb Santes Creus. Tot i que l'augment de competències sempre es va excusar en que els privilegis pertanyien al rei com a Administrador Perpetu, qui realment va eixir beneficiat fou el lloctinent general, que era cavaller de Montesa, residia a València i podia exercir de forma real la jurisdicció. Amb els

<sup>9</sup> El va creuar cavaller fra Jerònim d'Ixer, comanador d'Alcalà. Van actuar com a padrins fra Joan Ferrer i fra Pedro de Castellví. Beneí l'hàbit i cantà la missa fra Andrés Ferrán, prior del Temple; AHN [Archivo Histórico Nacional], OOMM [Órdenes Militares], lib. 812-C, f. 24.

anys i amb el recolzament jurídic adequat (Samper), el lloctinent general va acabar assolint el control de l'Orde.<sup>10</sup>

Quant a la concessió dels hàbits, els de Montesa seguïen un procediment quasi idèntic al de les ordes castellanques. No obstant, encara estan per estudiar les funcions concretes del Consell d'Aragó en la tramitació dels expedients d'hàbits, ja que les proves les instruïa el lloctinent general des de València, però passaven també pel Consell. Per similitud amb el procediment seguit en les ordes castellanques, sembla que en primer lloc el rei lliurava un títol, una *merced de hàbit* a una persona concreta.<sup>11</sup> A continuació nomenava dos membres de l'Orde (un cavaller i un religiós) com a *informants*. Aquests havien de verificar si el candidat reunia els requisits de noblesa, netedat de sang i oficis que exigien els estatuts de Montesa a través de diversos interrogatoris i de l'examen de documentació als llocs d'origen del candidat. Si s'acceptaven les proves, el rei extenia un document en el que ordenava el creuament i presa d'hàbit del nou membre. Cal advertir que no totes les merces acabaven en creuament,<sup>12</sup> ja que calia superar les proves. Cas de no superar-les, l'expedient era reprovat i s'arxivava. Algunes vegades la pressió del rei podia tenir èxit —ho veurem més endavant—, però també el Consell d'Aragó, com el de les Ordes, podia optar per un altre mecanisme: retindre l'expedient fins a comptar amb més informació del candidat, o simplement esperar a la seua mort.<sup>13</sup>

La cerimònia de creuament del cavaller o la presa d'hàbit del religiós s'havia de fer al convent de Montesa o en una església de l'Orde. Cas de no existir aquesta possibilitat, era preferible algun temple cistercenc. No obstant, l'escenari real de les preses d'hàbit fou molt més variat.<sup>14</sup> En el cas

<sup>10</sup> Fernando Andrés Robres, "La singularidad de la *hermana pequeña*. Algunas consideraciones sobre el gobierno de la orden de Montesa y sus relaciones con la monarquía (siglos XVI-XVIII)", en *Hispania*, LV/2, n. 190 (1995), pp. 547-566.

<sup>11</sup> Hi ha alguna aproximació a la documentació generada per l'orde de Montesa amb motiu de la tramitació dels hàbits, però encara estan per estudiar les seues peculiaritats; vegeu M<sup>a</sup> Jesús Álvarez-Coca González, "La concesión de hábitos de caballeros de las Órdenes Militares: procedimiento y reflejo documental (s. XVI-XIX)", en *Cuadernos de Historia Moderna*, Madrid, Editorial Complutense, 1993, n. 14, pp. 277-297.

<sup>12</sup> No ens consta que ingressara en l'orde de Montesa don Miquel Milà, senyor de Mas-salavés, a qui sí que es va lliurar la mercè: AHN, OOMM, lligall 2194; i Dámaso de Lario, *El comte-duc d'Olivares i el Regne de València*, València, Eliscu Climent, 1986, p. 122.

<sup>13</sup> Elena Postigo Castellanos, *Honor y privilegio en la Corona de Castilla: El Consejo de las Órdenes y los caballeros de hábito en el siglo XVII*, Valladolid, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Bienestar Social, 1988, pp. 169-170. L'AHN sols conserva dos expedients reprovats de Montesa i un d'ells, el de Jerónimo Frigola, va acabar amb èxit degut a les pressions del rei.

<sup>14</sup> Dels tres-cents dèssset cavallers que van ingressar en l'Orde entre 1592 i 1665, coneixem el lloc de creuament de cent cinquanta-tres (el 48'2%) i dels cent-cinquanta religiosos, setanta-quatre (el 49'3%).



dels cavallers, la majoria de creuaments –fins un 30'7%– van tindre com a marc l'església del Temple de València, que era dels montesians. Però també hi va haver hàbits al col·legi de Sant Jordi (que també pertanyia a l'Orde), a la capella del Palau Reial i a les esglésies dels monestirs de la Saidia, Jerusalem, Santa Caterina, Bclén i el Carme. A Montesa, en canvi, hi ha pocs casos –sols un 10'4%–, mentre que el nombre dels creuats a Madrid arriba fins al 22'2%. També hi hagué hàbits a altres llocs del senyoriu de Montesa: a Canet, Sant Mateu, Carpesa, Moncada, Silla i Sueca. Un cavaller va rebre l'hàbit a Agres, que no pertanyia al senyoriu de Montesa i dos a Xàtiva. Altres es van creuar on, ocasionalment, s'hi trobava el mestre Borja (Navarrés, Orán) i algun a Saragossa, Daroca i Barcelona. A la Corona de Castella i a més de Madrid, hi va haver creuaments a la localitat gallega de A Pobra de Trives, a l'església d'Abcnójar, a Ciudad Real, a Valladolid, a Toledo i a un oratori privat. Finalment comptem amb alguns casos de presa d'hàbit de fora de la Península Ibèrica: quatre a Itàlia (dos a Messina, un a Milà i Nàpols) i un a Bèlgica, a l'església i monestir de Sant Doméneq a la Universitat de Lovaina.<sup>15</sup>

Quant als religiosos, la majoria van prendre l'hàbit a Montesa, o a les esglésies que l'Orde tenia a València (Temple i Sant Jordi). Altres el van rebre en territoris del senyoriu (Cervera del Mestre, Moncada, Vallada) i sols tres frares van comptar amb un escenari distint: Navarrés, Xàtiva i València.

Una vegada havien pres l'hàbit, els nous membres havien d'iniciar un període de noviciat abans de professar. Als cavallers se'ls ordenava residir com a mínim quatre mesos al convent de Montesa, a fi de conèixer la regla i les distintes cerimònies de l'Orde.<sup>16</sup> Els religiosos havien de complir també un període de noviciat al convent, que en aquest cas durava un any.<sup>17</sup> Després podien professar. La professió s'havia de fer al convent de Montesa, però com era d'esperar, també hi va haver professions fora de Montesa. A més, els quatre mesos que els cavallers novicis havien de passar al convent van acabar dispensant-se a canvi de residir-hi quinze dies i pagar cinquanta lliures a la sagristia; fins i tot, hi va haver cavallers als quals se'ls

<sup>15</sup> El darrer dia de l'any de 1590 va ser creuat a Lovaina Álvaro Castellví i Vilanova. El creuament el va realitzar fra Baltasar de Borja, cavaller de Montesa, i van fer de padrins el montesià fra Jofré de Blanes i Manuel de Bega Cabeça de Vaca, "maestro de campo"; AHN, OOMM, lib. 811-C, f. 158.

<sup>16</sup> *Diffiniciones de la Sagrada Religion, y Cavalleria de Sancta Maria de Montesa y Sanct Jorge, filiacion de la inclita milicia de Calatrava. Hechas por los ilustres... visitadores generales; con asistencia del Muy Reverendo Padre fray Hieronimo Valls, abad de Valldigna de la Orden de Cister. En el año de MDLXXIII*; València, Pedro de Huete, 1573; València, Pedro Patricio Mey, 1589; Madrid, Compañía Tipográfica, 1839, pp. 101-102.

<sup>17</sup> Ningú podia fer la professió –almenys teòricament–, sense haver transcorregut el període de noviciat i tindre setze anys d'edat. *Ibidem*, pp. 103-105.

van dispensar els quinze dies de vida conventual.<sup>18</sup> Aquest costum ja va ser posat en pràctica pel mestre Borja molt abans i coneixem la dispensa que va atorgar al cavaller Antonio Galiana Bermúdez per a que professara a Ciudad Real.<sup>19</sup> Els successius administradors perpetus van continuar fent el mateix.<sup>20</sup>

#### ELS CAVALLERS

Una carta del virrei, marquès d'Aitona opinava dels cavallers de Montesa:

...ha muchos años que se puede dezir que no tienen superior ni saben que cosa es religión ni obediencia, por causa que el Maestre les trataba y llevaba muy al gusto dellos...<sup>21</sup>

Quan Aitona escrivia aquestes lletres (abril de 1592) l'orde de Montesa comptava amb un total de cent-cinc cavallers, quantitat molt elevada si tenim en compte els qui integraven la institució en èpoques immediatament anteriors<sup>22</sup> i sobretot tenint en comte el curt nombre de comandcs (13) i d'altres càrrecs a repartir. Aquest increment, en el cas de Montesa, podria explicar-se, en part, en l'estima social que havien anat adquirint els hàbits al llarg del segle, però sobretot, en la gestió personal del darrer Mestre al front de la institució.

Com concixem d'un temps a aquesta part, el mestre Borja considerava l'orde de Montesa patrimoni seu. Tenint en compte que la creació de nous cavallers era competència seua i que fins i tot havia anat oferint hàbits a canvi de diners o d'altres favors, l'elevat nombre del grup pareix justificat.

Els escasos anys que van transcórrer des de la butlla de la incorporació (1587) fins a la mort del Mestre (1592) coincideixen en dos aspectes: en primer lloc, va ser l'etapa en la que més concessions de tipus econòmic es van fer als cavallers, ja que calia assegurar la incorporació: recordem que un pla anterior de Galcerán que plantejava fer el Maestrat hereditari en el seu fill va topetar amb l'oposició del capítol general de l'Orde.

D'altra banda, fins el 54% dels cavallers que vivien en 1592 havien pres l'hàbit durant el quinquenni 1587-92. A més, no tots complien els re-

<sup>18</sup> Com per exemple a Fernando de Aragón, comte de Caltanaxeta, creuat cavaller de Montesa en 1656; AHN, OOMM, leg. 2158.

<sup>19</sup> AHN, OOMM, leg. 2158.

<sup>20</sup> Els lligalls 2157-2158 de la secció d'ordes militars de l'AHN contenen moltes sol·licituds de dispensa dels cavallers per a no professar al convent.

<sup>21</sup> F. Andrés, "Garcerán de Borja, Felipe II...", p. 419.

<sup>22</sup> En el darrer capítol convocat per a l'elecció de Mestre, celebrat al castell-convent de Montesa el 25 d'abril de 1544, es van reunir un total de 48 montesians (cavallers i religiosos); AHN, OOMM, Montesa, lib. 816-C, pp. 322-323.



quisits que establien les definicions o estatuts de l'Orde. En primer lloc, el Mestre va obviar un acord aprovat en el capítol de 1583 que establia que no es concediren hàbits de Montesa als qui no foren naturals de la Corona d'Aragó<sup>23</sup> i va crear cavallers a setze castellans. Tots ells reberen l'hàbit entre els anys 1587-92, és a dir, després de l'acord capitular.

Quant a les qualitats exigides als nous membres, sembla que també van ser ignorades pel Mestre. El 9 de novembre de 1590 va ser creuat cavaller Gabriel Sedeño, un castellà que havia nascut a la localitat avilesa d'Arévalo i que residia a Toledo. Després de la incorporació, s'exigí l'expulsió de Sedeño de l'orde de Montesa, ja que "estava infamado gravemente de confesso con grandissima publicidad".<sup>24</sup> L'assumpte es va resoldre de forma natural, perquè Sedeño va morir al poc de temps, en 1593, sense haver professat.

A fi d'analitzar amb més detall els que hi havia en 1592, farem dos blocs: un el dels qui van ingressar en l'orde de Montesa abans de 1587 (que van ser quaranta-huit) i l'altre, els qui ho feren durant els anys 1587-92, període en el que es van creuar cinquanta-set nous cavallers. Cal tindre en compte que tots ells són els qui vivien l'any de la incorporació i que segurament n'hi va haver més. Dins del primer bloc (el dels quaranta-huit primers), dotze van ingressar en Montesa durant el període 1536-69 i un d'ells, el degà en l'Orde, es va creuar en 1536, quan encara governava el mestre Bernat Despuig. La resta van anar incorporant-se, majoritàriament, durant els anys cinquanta i a l'altura de 1592 ocupaven les principals comandements: fra Francisco de Borja i Aragón, comanador major; fra Melchor Sans (degà de l'Orde, que malgrat haver renunciat a la comanda d'Atzeneta obtenia d'ella nou-cents lliures anuals); fra Miguel Centelles, comanador de Benicarló i Vinaròs; fra Jerónimo d'Ixer, comanador d'Alcalà de Xivert; fra Marco García, comanador de Silla; fra Gonzalo Llansol, comanador de Vilafamés; fra Hernando de Hospital, comanador d'Ares; fra Pedro de Castellví, comanador d'Onda; fra Juan Ferrer, comanador d'Atzeneta; fra Benet Roca, comanador de Borriana; fra Jaime Juan Falcó, comanador de Perputxent i fra Luis Jofré, comanador de Montroí. Sols hi havia dues comandements vacants, les de Benassal i Ademús-Castiel Fabib, que van ser proveïdes prompte, en juny de 1593.<sup>25</sup>

<sup>23</sup> "Otro sí, estatuyamos y ordenamos que su señoría ilustrísima no de hábito de cavallero que no sea el cavallero de la Corona de Aragón y esto se entienda deste capítulo general hasta el otro que se celebrare"; frey Miguel Beltrán i Peris [religiós de Montesa (1605)], *Libro de las Visitas, Capítulos Generales, Bullas Apostólicas y otras cosas tocantes a la Orden de Montesa*, manuscrit, 1633, BN, ms., 845, f. 157. Al mateix llibre (f. 162v.), a l'índex dels acords aprovats a dit capítol, junt a aquest, consta al marge: "espiró".

<sup>24</sup> F. Andrés, "Garcerán de Borja, Felipe II...", *op. cit.*, p. 418.

<sup>25</sup> Consulta de 3-VI-1593, AHN, *OOMM*, lib. 816-C, pp. 494-507. Fra Miguel Centelles, fins aleshores comanador de Benicarló i Vinaròs, va passar a la comanda de Benassal, i fra Juan Ferrer, comanador d'Atzeneta passà a la d'Ademús-Castiel Fabib.

A banda de les comandements, en l'Orde hi havia altres càrrecs remunerats (companyons de la Mensa i de les distintes comandements, oficis de sots-clauer i sots-comanador, batlles, governadors). Tots aquests oficis se'ls repartien un total de dinou cavallers, amb la qual cosa els dèsset restants no obtenien cap renda de Montesa. D'aquest grup destaca un dels favorits del Mestre, fra Gaspar Granullés, sots-comanador del castell de Montesa i a qui s'havia promès una nova comanda, la de Beniarriés.<sup>26</sup> Accentuant la general impressió de nepotisme, el comanador major, fra Francisco de Borja i Aragón<sup>27</sup> era un nebot del mestre Galcerán. A banda de les comandements lliurades a la seua família, Galcerán també va premiar la fidelitat (i amistat) de certs cavallers, com el comanador Falcó, titular de Perputxent, Marco García, comanador de Silla,<sup>28</sup> Benet Roca, comanador de Borriana, agraciats també amb tres-cents lliures de pensió sobre la Mensa, o Luis Jofré, comanador de Montroí i germà de l'amant de Galcerán, doña Mencía Jofré.<sup>29</sup> A més, la majoria dels comandements, en particular els d'Alcalà, Vilafamés, Ares i Atzeneta, havien passat per Orán quan Galcerán hi fou virrei.<sup>30</sup> Dos

<sup>26</sup> Probablement en premi als serveis sexuals que anys abans havia dispensat Granullés al Mestre; Rafael Carrasco, *Inquisición y represión sexual en Valencia. Historia de los sodomitas (1566-1785)*, Barcelona, Laertes, 1985, p. 197. En tot cas, Granullés no va poder gaudir de la nova comanda fins a la mort del comanador de Perputxent, també favorit de Galcerán, fra Jaime Juan Falcó; vegeu Joan Borja i Arándiga, *Breve resolución de todas las cosas generales y particulares de la Orden y cavalleria de Montesa (1624): manuscrito de frey Joan Borja, religioso montesiano*, edició i estudi preliminar de Fernando Andrés Robres i Josep Cerdà i Ballester, València, Institució Alfons el Magnànim, 2004, pp. 135-136, nota 370.

<sup>27</sup> Amb anterioritat van ocupar el mateix càrrec en Montesa altres Borja: Enrique de Borja i Aragón, Pedro Luis Galcerán de Borja i Juan de Borja Manuel. Després l'ocuparan altres membres de la mateixa família, com veurem més endavant; frey Hipólito de Samper i Godejuela [religiós de Montesa (1652)], *Montesa Ilustrada. Origen, fundación, principios, institutos, casos, progresos, jurisdicción, derechos, privilegios, preeminencias, dignidades, oficios, beneficios, héroes y varones ilustres de la Real, incluya y nobilissima Religión Militar de N. S. Santa María de Montesa y San George de Alfama*, València, Gerónimo Vilagrassa, 1669, vol. II, pp. 416-420. Altres Borja van ocupar, en canvi, des de 1605 fins a principis del segle XVIII, la comanda de Membrilla de l'orde de Santiago; vegeu Francisco Fernández Izquierdo, "Nobleza y monarquía en el siglo XVII. La concesión de encomiendas de Órdenes Militares", en Enrique Martínez Ruiz, Magdalena de Pazzis Pi Corrales (dirs.), *España y Suecia en la época del Barroco (1600-1660)*, Madrid, Comunidad de Madrid, Consejería de Educación y Cultura-Fundación Berndt Wistedt, 1998, p. 546.

<sup>28</sup> Durant les declaracions de testimonis del procés inquisitorial obert contra el Mestre en 1572, un cavaller de l'orde de Montesa, fra Gaspar Çanoguera, va declarar "que los comandadores García y Falcón [que] son muy del secreto de dicho Maestre y a quien él ha dado de comer, siendo gente común, agraviando a muchos caballeros"; R. Carrasco, *op. cit.*, p. 198.

<sup>29</sup> "Es hermano de la muger de quien el Maestre ha dexado los hijos", carta de Pedro Franquesa sobre la provisió de les comandements d'Alcalà i Onda; AHN, *OOMM*, lib. 816-C, p. 493.

<sup>30</sup> El llistat dels cavallers de Montesa que van acompanyar al Mestre a Orán en Diego Suárez Montañés, *Historia del Maestre último que fue de Montesa y de su hermano Don*



dels comanadors, fra Melchor Sans i fra Miguel Centelles, protagonitzaven, en tot cas, l'oposició a Galcerán. El primer, que era el degà de l'Orde (havia ingressat en 1536), es queixava que el Mestre, quan ell era comanador d'Atzeneta, "se la hizo renunciar con indirectas".<sup>31</sup> Quant a Miguel Centelles, el segon en ancianitat (1541), en 1572 va declarar contra el Mestre davant els tribunals de la Inquisició. A la mateixa hora, don Miguel va manifestar públicament que no li havia donat comanda perquè no havia volgut gitar-se amb ell.<sup>32</sup> Malgrat tot, en 1577 va ser nomenat comanador de Vila-famés<sup>33</sup> i en 1583 de Benicarló, no sabem si en un intent per part del Mestre de tindre'l satisfet. Quan va morir Galcerán, don Miguel va manifestar les seues queixes ja obertament.<sup>34</sup>

Des de 1587 —any de la butlla de la incorporació— fins a la mort del mestre Borja en 1592, van ingressar en Montesa cinquanta-set nous cavallers. Aconseguit el propòsit d'incorporar Montesa (sempre en benefici propi), sembla que poc li van importar a Pere Lluís Galcerán els requisits per a accedir a l'Orde, amb la qual cosa es produí una vertadera *allau* d'hàbits. A banda, tres dels nous membres van ser recompensats amb alguns rendes: el seu nebot, don Francisco de Borja i Aragón que fou nomenat comanador major; don Francisco Terça, nomenat companyó del Mestre, i don Pedro de Rojas, que va passar a governador del Maestrat Vell. L'any 1589, amb vint-i-dos nous cavallers, va ser el més generós de tots. Mai s'havia conegut un nombre tan elevat i mai més, durant l'etapa dels administradors perpetus, n'ingressarien tants (vegeu gràfic de la p. 188).

Molt probablement en vista de la situació anterior, quan Felip II va assumir el govern de l'orde de Montesa, va paralitzar l'ingrés de nous membres. Durant els cinc anys que va estar al front de l'orde valenciana, el *rey Prudente* tan sols va concedir dos mercès d'hàbit de Montesa: una per a don Diego de Covarrubias, el primer assessor general i una altra per a Bartolomé Vivas i Ferrer.<sup>35</sup> A més, cal tindre en compte que el segon dels Àustria va ser molt restrictiu a l'hora de concedir privilegis nobiliaris.<sup>36</sup>

*Felipe de Borja. La manera como gobernaron las plazas de Orán y Mazalquivir, reinos de Tremecén y Ténez, en África, siendo allí capitanes generales, uno en pos del otro, como aquí se narra*, edició i estudi preliminar de Beatriz Alonso Acero i Miguel Ángel Bunes Ibarra, València, Institució Alfons el Magnànim, 2005, p. 210.

<sup>31</sup> AHN, OOMM, lib. 816-C, p. 497.

<sup>32</sup> R. Carrasco, *op. cit.*, p. 198.

<sup>33</sup> Carles Rabassa i Vaquer, Carmen Díaz de Rábago Hernández, *Documents per a la història de Vila-famés*, València, Generalitat, *et alii*, pp. 311-315.

<sup>34</sup> F. Andrés, "Garcerán de Borja, Felipe II...", p. 418, nota 60.

<sup>35</sup> Encara que la mercè d'hàbit es va lliurar el 25 d'abril de 1598, quan encara vivia Felip II, el candidat no va ser creuat cavaller fins al 14 de novembre de 1599, regnant ja Felip III; AHN, OOMM, lib. 812-C, f. 54.

<sup>36</sup> Jaume Pastor i Fluixà, "Nobles i cavallers al País Valencià", *Saitabi*, n. XLIII (1993), València, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València, p. 25.

Felip III, en canvi, va tindre menys escrúpols en aprofitar l'orde de Montesa com a font de recompenses i va fer ús d'ella ben prompte. En una societat obsessionada per la *limpieza de sangre*, la millor forma d'acreditar aquest requisit consistia a *qualificar-se* amb un hàbit de les ordes militars. A més, front a una hisenda reial empobrida, els hàbits de les ordes s'havien convertit en una bona cina per aconseguir recursos.

Segons Domínguez Ortiz, la societat baixmedieval tenia una plasticitat que en temps moderns havia perdut.<sup>37</sup> Al llarg del segle XVI hi hagué un *en-corsetamiento progresivo*, una abundant legislació a càrrec de distintes institucions (Estat, municipis, gremis, confraries, col·legis...), que situava l'individu en un lloc concret de l'escala social. Però dins d'aquesta societat, en la que alguns havien sabut situar-se mitjançant els diners, existien els judeo-conversos i també un caràcter molt peculiar de la *honra*, que consistia a demostrar públicament que l'individu estava exent de qualsevol antecedent islàmic o jueu. En conseqüència, les proves de netedat de sang que exigien algunes institucions eren la millor garantia de *limpieza*. Encara que aquests requisits van acabar sol·licitant-los diverses institucions (com per exemple la Inquisició), a mitjan segle XVI la millor garantia de noblesa, netedat de sang i d'oficis l'oferien, sens dubte, les ordes militars. A més, les ordes continuaven encarnant els ideals mítics de la noblesa, la defensa de la fe cristiana contra l'Islam, l'esperit de croada i l'ideal cavalleresc, aspectes que van continuar latents com demostren, per exemple, algunes obres literàries.<sup>38</sup>

La possibilitat de gaudir d'alguna remuneració dins de les ordes era molt remota, ja que era molt més elevat el nombre de cavallers que les comandes i càrrecs a repartir.<sup>39</sup> Aleshores, el que realment es desitjava era poder demostrar públicament, a través de les creus de les ordes, que s'havien superat els requisits de noblesa i netedat de sang i oficis, aspecte que va saber aprofitar la monarquia, malgrat el fet que li suposava un Consell de les Ordes quasi sempre tancat i reticent a dispensar qualsevol requisit.<sup>40</sup>

Ben clarificadora resulta una carta escrita pel comte-duc d'Olivares a Felip IV:

<sup>37</sup> Antonio Domínguez Ortiz, "Valoración social de los hábitos de las Órdenes Militares en la Edad Moderna" en Jerónimo López-Salazar Pérez (coord.), *Las Órdenes Militares en la Península Ibérica*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2000, vol. II, p. 1160.

<sup>38</sup> Francisco Fernández Izquierdo, "¿Qué era ser caballero de una Orden Militar en los siglos XVI y XVII?", *Torre de los Lujanes: Boletín de la Real Sociedad Económica Matritense de Amigos del País*, n. 49 (2003), pp. 141-163.

<sup>39</sup> Dels cent-cinquanta-dos que van ingressar en Montesa durant el regnat de Felip IV, sols trenta-cinc (el 23%) van obtenir algun càrrec remunerat en l'Orde.

<sup>40</sup> E. Postigo, *Honor y privilegio...* cit. No concixem encara el paper jugat pel Consell d'Aragó en els mateixos aspectes.



...Si V.M. quiere honrar no tiene con qué si no ennoblece con un hábito, porque nadie quiere otro premio sino honra, ni nadie es considerado mientras no tiene un hábito y a V.M. no le engrandece tanto muchos millones como poder repartir gran cantidad de su honra...<sup>41</sup>

En novembre de 1598, Felip III va despatxar una *merced de hábito* de Montesa per a Jerónimo Frígola, fill del vice-canciller del Consell d'Aragó Simón Frígola. Quan es van fer les averiguacions de noblesa i netedat de sang del candidat, els informants van detectar que no reunia suficients condicions per a rebre l'hàbit de Montesa, ja que el pare i l'avi patern eren *villanos*.<sup>42</sup> El pare de Jerónimo Frígola havia rebut privilegi de noblesa,<sup>43</sup> però aquesta era noblesa de privilegi i no de sang, amb la qual cosa no es podia dispensar aquest requisit mitjançant el recurs a Roma. El rei va insistir en l'assumpte i va respondre a l'assessor general de Montesa, don Diego de Covarrubias, "si por haver sido hijo de un vicecanciller, sería bien se dispensasse con él por esta vez".<sup>44</sup> Covarrubias, en vista de la resposta del monarca, va explicar el cas al president del Consell de les Ordes de Castella. Finalment, va comunicar al rei la seua negativa a concedir l'hàbit que se sol·licitava, ja que mai s'havia demanat una dispensa com la del cas de Frígola. Malgrat la falta de qualitats exposada, Jerónimo Frígola va ser creuat cavaller de Montesa a València, a l'església de Sant Jordi, el 18 d'abril de 1601.<sup>45</sup> En aquesta ocasió s'havia imposat l'opinió del rei, front a un Consell d'Aragó que acabava d'assumir la tramitació dels hàbits de Montesa.

Uns anys després, en 1604, el rei va celebrar Corts a València, al convent de Sant Domènec. Front a una hisenda reial totalment empobrida, el regne de València es va comprometre a entregar-li quasi un milió de lliures.<sup>46</sup> En recompensa, a més dels diversos privilegis que es van atorgar, Felip III va repartir entre els nobles valencians vint-i-cinc hàbits de Montesa i una comanda,<sup>47</sup> la de Borriana, que va concedir al seu lloctinent general, don Francesc Crespi.<sup>48</sup> Aquesta oferta del rei va suposar per a l'Orde l'ingrés de setze nous cavallers.<sup>49</sup> Com va comentar Casey en el seu dia, si no

<sup>41</sup> *Id.*, "Santiago, Calatrava y Alcántara", *op. cit.*

<sup>42</sup> En conseqüència, l'expedient de Frígola es va reprovar: AHN, OM, Caballeros, Montesa, expedient R.1.

<sup>43</sup> El va rebre de Felip II, en 1597, el doctor Simón Frígola, vice-canciller del Consell d'Aragó: J. Pastor, *op. cit.*, p. 26.

<sup>44</sup> AHN, OOMM, leg. 2194.

<sup>45</sup> Anys després, el trobem exercint el càrrec de lloctinent de Sueca; J. Borja, *op. cit.*, pp. 76, 90 i 158.

<sup>46</sup> Eugenio Ciscar Pallarés, *Las cortes valencianas de Felipe III*, València, Universidad, Departamento de Historia Moderna, 1973, p. 15.

<sup>47</sup> AHN, OOMM, leg. 2194.

<sup>48</sup> Era cavaller des de 1577 i va participar a les Corts des de la veu de l'orde de Montesa a l'Estament Eclesiàstic.

<sup>49</sup> Van ser els següents: Roque Valero Civerio i Valero, Miguel Martínez Pascual i Berenguer, Luis Fernández de Mesa, Marco Antonio Pascual de Bonanza i Berenguer, Andrés Soler

hagués estat per l'orde de Montesa, les recompenses a la noblesa valenciana haurien estat prou menudes. No obstant, contràriament al que afirmava aquest autor, pensem que l'Orde al segle XVII era alguna cosa més que un *club*, ja que tenia unes rendes importants dins el Regne, un prestigi consolidat i un pes polític considerable, que podia exercir a través del seu *escó* al Braç Eclesiàstic de les Corts.<sup>50</sup>

Els primers anys del regnat de Felip III els ingressos van ser escassos, amb pràcticament un per any. A partir de 1604, amb les corts, s'invertirà la tendència i en tan sols sis anys ingressaren en l'orde trenta nous cavallers, el 51,7% dels qui entraren en tot el regnat. A partir de 1608 i fins la mort del rei hi hagué un descens molt brusc en les concessions, que va fer que es creuaren, en tretze anys, vint-i-un nous membres.

La *venda d'honors* practicada pel tercer Felip va continuar amb Felip IV. El retorn per part de la monarquia hispànica a una política bel·ligerant, una vegada concloua la treva amb les Províncies Unides, implicava necessàriament una forta despesa econòmica, que ara es volia repartir entre tots els regnes.<sup>51</sup> A fi de traure diners, el comte-duc d'Olivares va utilitzar com una font més de recursos les ordes militars.

Durant els primers quinze anys de regnat van ingressar en Montesa un grup ben nombrós, que va elevar la xifra a setanta-quatre nous cavallers. Una possible explicació l'hauríem de buscar, de nou, en les corts que es van convocar en 1626, ja que els anys anteriors i posteriors a les corts i fins 1635, van ser ben generosos. Així, en les de 1626 el rei va tornar a premiar les fidelitats de la noblesa regnicola i va concedir diuit mercès d'hàbit de Montesa.<sup>52</sup> A partir de la dècada que s'enceta en 1636 hi hagué un fort can-

---

de Cornellà i Grañana, Juan Milán de Aragón i Rodríguez, Onofre Barber i Taengua, Querubín de Centelles i Vives, Jerónimo Brizuela i Ribot, Ramón Pallás de Gusmán i Peñarroja, Carlos Castellví i Cucalón, Vicente Sisternes de Oblites i Centoll, Francisco Mascó i Solanes, Marco Antonio Bou i Peñarroja, Luis Togores i Bernardino Ladrón i Berenguer; AHN, OOMM, lligall 2194. No sabem què va passar amb els nou hàbits restants que es van ofertar.

<sup>50</sup> James Casey, *El Regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981, pp. 271-273.

<sup>51</sup> Dámaso de Lario, *El comte-duc d'Olivares...*, p. 35.

<sup>52</sup> No obstant, sols van ingressar en l'Orde dotze nous cavallers, que van ser els següents: Luis Valls i Cubells de Sancho, Tomás Tallada i Sans, Cristóbal Milán de Aragón i Sevilla, marquès d'Albaida, Francisco Sapena i Figuerola, Benito Valterra i Burgos, Ramón Sans de la Llosa i Julián de Bederrides, Jerónimo Perpiñán de Aguiló i Beneyto, Melchor Figuerola Pardo de la Casta i Fenollet, Juan Bautista Martí de Veintimilla, Miguel Jerónimo Anglesola i Vidal, Francisco Despuig i Bou i Garcerán Mercader i Cervellón. Aquest darrer, junt a l'hàbit, va rebre la comanda de Vilafamés i per a gaudir de les seues rendes va necessitar dispensa de Roma, pel fet de no haver complit l'any de professió que, com a mínim, exigien les definicions de Montesa per poder ser comanador; C. Rabassa, C. Díaz de Rábago, *op. cit.*, p. 358. Per cert, també es va lliurar un hàbit per a un religiós, Jerónimo Badal, AHN, OOMM, lligall 2194. També va concedir catorze mercès de Santiago, dos de Calatrava, dos d'Alcántara i sis per a una de les tres ordes militars de Castella, en total (inclosa Montesa), quaranta-dos hàbits; D. de Lario, *op. cit.*, p. 140.



vi, que va reduir els ingressos, per a tota la dècada, a onze. No sabem si la venda d'hàbits també es va practicar a les corts de 1645.<sup>53</sup> En tot cas, la documentació de què disposem, a hores d'ara, no ho reflexa, ni tampoc el nombre de cavallers que van ingressar durant els anys immediats a les corts. A partir de 1646 tornem a la tendència alcista, que amb els deu cavallers creuats en 1656 farà tancar onze anys més de regnat amb quarantaine nous membres. Els nou anys restants fins a la mort del rei es caracteritzaran per una tendència a la baixa, encara que amb vint-i-sis hàbits, els valors són relativament elevats.

Malgrat que Felip II havia aturat l'entrada de nous membres, la tendència seguida pels seus successors fou la d'aprofitar l'hàbit de Montesa per premiar fidelitats. Alhora, després d'una etapa alcista, la posterior sol ser, normalment, de restriccions, probablement amb l'objectiu de no devaluar els hàbits.

Amb el darrer mestre de Montesa, l'Orde militar del Regne, front a etapes anteriors, passaria del centenar de membres, aspecte que, assumit amb el temps, va saber aprofitar el rei en benefici propi, ja que malgrat el curt nombre de comandes montesianes –13–, amb els hàbits comptava amb un major calaix de càrrecs a repartir entre la noblesa fidel.

### 2.1. Procedència geogràfica

A fi de comptar amb una informació més clara, podeu veure els quadres corresponents on estan sintetitzades i a la vista totes les dades (p. 189). Dels cent-cinc cavallers que vivien en 1592, coneixem el lloc de naixement de noranta-tres –el 88'5 % del total–, que podem classificar de la següent manera: italians dos, catalans dos, aragonesos cinc, castellans diuuit i valencians seixanta-sis. La presència de cavallers aragonesos i catalans hauriem de considerar-la normal, inclús la d'italians per les relacions de la Corona d'Aragó amb Itàlia. Pel que fa als castellans, la majoria van ingressar durant els últims anys de vida del mestre Galecrán (setze de diuuit) i sols un d'ells va obtenir càrrec en l'Orde.<sup>54</sup>

<sup>53</sup> No ho detalla, almenys per al cas de Montesa, Lluís Guàrdia Marín, *Cortes del reinado de Felipe IV. II. Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat, Departament d'Història Moderna, 1984, pp. 87-95. Sols comptem amb un indicatiu de premi de fidelitats a costa de Montesa: Francisco Jerónimo León, cavaller que s'havia creuat en 1625, fou comanador d'Onda "desde el año de las cortes de Valencia" (segur, les de 1645, AHN, *OOMM*, lib. 812-C, f. 133v.), ja que el comanador d'Onda l'any de les Corts anteriors (1626) era Carlos de Borja i Granullés i continuava sent-ho en 1633; fra Joan Borja, *op. cit.*, pp. 95 i 131, i frey M. Beltrán, *op. cit.*, f. [23] "Cavalleros que tienen beneficios y officios en la orden de Montesa este año 1633".

<sup>54</sup> L'obtingué un nebot del Mestre, Francisco de Borja i Aragó, que va ser ni més ni menys que comanador major de Montesa (1589-1603), càrrec en el qual substituï el seu cosí

Si classifiquem els seixanta-sis valencians que hi havia l'any de la incorporació d'acord amb la divisió provincial actual el resultat és el següent: un de Castelló,<sup>55</sup> sis d'Alacant<sup>56</sup> i cinquanta-nou de València.<sup>57</sup> Com veiem, es detecta ràpidament el pes de València com a cap i casal del Regne: era la ciutat més poblada, la més important també políticament i en ella, dones, havien anat fixant la seua residència la majoria de nobles valencians. La segona ciutat amb més montesians era Xàtiva: continuava sent la segona ciutat del Regne (comptava amb títol de ciutat des de 1347) i encara residien en ella molts nobles. Altres llocs del país amb cavallers montesians eren Orihuela,<sup>58</sup> Alacant,<sup>59</sup> i també Ontinyent, una de les viles del Regne de primera classe. El cas de Canet lo Roig, una petita vila del Maestrat on va nàixer el cavaller Antonio Monserrat,<sup>60</sup> és més estrany, ja que no coneixem més cavallers de Montesa nascuts a aquest poble.<sup>61</sup> Finalment, van nàixer a Cocentaina, per aquells temps la vila més important d'aquella zona, un fill del senyor d'Agres<sup>62</sup> i el montesià Jerónimo Rotlá i Fernández de Mesa, de

---

i fill del Mestre, Juan de Borja Manuel. Nascut a Madrid segons uns i a la mar o a Gènova segons altres, l'origen dels seus avantpassats és un poc més variat. Son pare, Juan de Borja, havia nascut a Bellpuig (Lleida) i el seu avi patern, Francesc de Borja (el sant) va vindre al món al palau ducal de Gandia. Sa mare, Francisca de Aragó i Barreto, va nàixer a Faro del Algarve (Portugal). També havien nascut a Portugal Leonor de Castro, àvia paterna i Nuño Rodríguez Barreto i Leonor Milán de Aragó, avis materns; AHN, *OOMM*, Montesa, expedients de cavallers, núm. 47. Més informació sobre aquest cavaller i sobre altres que van ingressar en l'orde de Montesa i que formaven part de la família Borja, en Francisco Fernández de Béthencourt, *Historia genealógica y heráldica de la Monarquía española. Casa Real y Grandes de España*, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Enrique Teodoro, 1902, vol. IV.

<sup>55</sup> Va nàixer a Canet lo Roig.

<sup>56</sup> Tres d'Orihuela, dos de Cocentaina i un de la ciutat d'Alacant.

<sup>57</sup> Cinquanta de València, huit de Xàtiva i un d'Ontinyent.

<sup>58</sup> Ciutat des de 1437; Josep Franco, *Les ciutats valencianes. Guia visual de les nostres terres*, València, Bancaixa, 1998, p. 310.

<sup>59</sup> Ciutat des de 1490; *ibidem*, p. 286.

<sup>60</sup> Era fill d'Andrés Monserrat, natural de Canet i de Jerónima de Liori, natural de Gandesa (Tarragona). El seu avi patern, Antonio Monserrat, també va nàixer a Canet, mentre que Catalina Berga, àvia paterna, era de Cinctorres. L'avi matern, Martí Joan de Liori, era, com la mare, de Gandesa i Monserrada Terça, àvia materna, de Tortosa (Tarragona); AHN, *OOMM*, Montesa, expedients de cavallers, núm. 313.

<sup>61</sup> Altres membres d'aquesta família, la majoria dels quals ja no van nàixer a Canet, van formar part de les ordes de Montesa i Sant Joan. En la de Montesa es van creuar, a banda d'Antonio de Monserrat Liori (1589), Andrés Monserrat Ciurana (1663), els germans Vicente i Andrés Monserrat Crespi de Valldaura (1700 i 1717, respectivament), Joaquín Monserrat i Cruilles (1710), Vicente Monserrat i Palafox (1715), Fernando Monserrat Ximénez de Urrea (1758) i Manuel Monserrat i Acuña (1760). A partir del segle XIX la família emparentà amb els Salvador i alguns d'ells continuaren creuant-se en l'orde de Montesa: vegeu Agustí Monserrat i Castellà, "Els cavallers Monserrat del Maestrat", *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, núm. 8, 1984, pp. 51-64.

<sup>62</sup> Francisco Calatayud i Vallevera, cavaller de Montesa en 1589.



la família Rotlá de Cocntaina.<sup>63</sup> Com veiem, la qüestió més cridanera és el poc arrelament de l'orde de Montesa al *cor* del senyoriu: sols un cavaller va nàixer a Canet lo Roig, en ple Maestrat Vell. Al respecte, en primer lloc, caldria veure si hi ha nobles residint als territoris de Montesa i si és així, intentar explicar per què no van ingressar en l'Orde.

Amb els primers administradors perpetus, Montesa va continuar nodrint-se, majoritàriament, de valencians. Així, els dos cavallers creats per Felip II procedien de Cocntaina i la ciutat de València.

Dels cinquanta-huit que van ingressar en l'orde de Montesa en temps de Felip III, un total de quaranta-quatre —el 75'8%— van nàixer al regne de València: tres a Castelló,<sup>64</sup> huit a Alacant<sup>65</sup> i la resta a València: vint-i-set a la capital del Regne, tres a Xàtiva i un a Ontinyent, Albaida i Campanar. Continua, doncs, la tendència anterior quant a la presència majoritària de valencians i segucix predominant també el nombre dels nascuts a la capital del Regne. Originaris de Castella sols van ingressar en l'Orde quatre cavallers —l'1'4%— i un d'ells, Fernando de Borja,<sup>66</sup> era d'origen valencià. Altres dos procedien de Catalunya i un d'Aragó. Altre aspecte significatiu seria el nombre de cavallers italians (7), que suposen un 12% del total, tots ells nascuts a l'illa de Sardenya: quatre a la ciutat de Càller (Cagliari), dos a Sàcer (Sassari) i un a l'Alguer. Caldria veure també als seus expedients l'origen de les seues famílies.

Amb Felip IV, els qui van ingressar en l'orde de Montesa<sup>67</sup> continuen procedint, la majoria, del regne de València —un 78'9%— i dels altres territoris de la Corona d'Aragó. Hi ha també, com en les èpoques anteriors, un xicotet nombre de castellans —un 4'6%— i per primera vegada ingressen en l'orde valenciana cavallers mallorquins —un 6'5%—. La majoria procedeixen de ciutats (Saragossa, Barcelona, Tortosa, Mallorca, Madrid, Sevilla), però també hi han alguns que van nàixer en localitats xicotetes, com per exemple Fernando de Aragón i Moncada, nét del marquès d'Aitona, que nasqué a la localitat d'Odón, a l'actual província de Terol,<sup>68</sup> tal vegada, com en

<sup>63</sup> Barón de Finestrat, *Nobiliario Alicantino*, Alicante, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial, 1983, pp. 283-284.

<sup>64</sup> Jérica, Morella i Onda.

<sup>65</sup> Cinc a la ciutat d'Alacant i un a Orihuela, Elx i Dénia.

<sup>66</sup> Com el seu germà Francisco, va ser comanador major de l'orde de Montesa. Ambdós, per tant, nebots del darrer Mestre; vegeu Frey H. de Samper, *op. cit.*, vol. II, pp. 418-419.

<sup>67</sup> Un total de 152.

<sup>68</sup> Era fill del duc de Montalto, Luis de Moncada, originari del regne de Sicília, i de Catalina de Moncada, filla dels marquesos d'Aitona. Els avis paternals eren el duc Antonio de Moncada, segons certs testimonis originari també del regne de Sicília i Juana de la Cerda, filla dels ducs de Medinaceli, originària del regne de Castella i aleshores (1656) religiosa carmelita a Nàpols. Els avis materns eren Francisco de Moncada, després marquès d'Aitona i Margarita de Alagón, AHN, OOMM, Montesa, expedients de cavallers, núm. 307.

altres casos, per circumstàncies particulars. Els dos cavallers italians<sup>69</sup> eren de les ciutats de Mesina (Sicília) i Las Groterías (Nàpols).

Quant als valencians, a l'actual província d'Alacant en van nàixer catorze (l'11'6%), la meitat d'ells a la ciutat d'Alacant, on destaca la família Escòrcia, amb quatre cavallers. En menor mesura li seguirien Elx, amb quatre, Alcoi i Orihuela amb dos i Elda amb un. Hi ha, doncs, una major concentració de nobles a la ciutat d'Alacant. Sols sis cavallers (un 5%) van nàixer a Castelló: dos a Morella i Sant Mateu i un a Benicarló i Olocau del Rei. Cristóbal Crespi de Valldaura, fill del governador del Maestrat Vell i cavaller de Montesa Francisco Crespi, va nàixer a Sant Mateu perquè era on residien els seus pares. José Borrás i Brusca nasqué a Benicarló. Procedia d'una família benicarlanda dedicada al comerç del vi que acabà ennoblint-se<sup>70</sup> i en 1640 va ingressar en l'orde de Montesa. Altres van nàixer a la vila de Morella, com Luis Valls i Francisco Ciurana, batlle de la vila. El successor de Ciurana en la batllia va ser Gaspar de la Figuera,<sup>71</sup> cavaller de Montesa nascut a Olocau del Rei (per aquell temps aldea de Morella). Entre els nascuts a l'actual província de València, continuen dominant els de la ciutat del Túria: fins a huitanta per al regnat de Felip IV —el 66'6%—. La resta procedien de ciutats com Xàtiva (dotze), Gandia (tres) i Ontinyent (tres). Altres dos cavallers van nàixer, en canvi en nuclis rurals, els dos a la Vall d'Albaida.<sup>72</sup>

En conclusió, una vegada assumit el Maestrat de Montesa per la Corona, l'Orde va tornar a recuperar la seua especificitat com a institució pròpia del Regne. Hi ha un 17% de cavallers castellans en 1592 —amb els administradors perpetus els nascuts a la corona de Castella tan sols representen el 9'1%—, front a un 73'1% de cavallers valencians. Probablement, en aquest aspecte van tindre alguna cosa a veure les corts valencianes o fins i tot el Consell d'Aragó; no obstant, a hores d'ara, no en sabem més.<sup>73</sup>

<sup>69</sup> Gaspar de Aragón i Ayerve (1631) i Filiberto de Aragón i Ayerve (1665). En vista dels seus cognoms, serà molt interessant la consulta dels seus expedients. D'altra banda, al de Felipe Vives de Cañamás i Mompalau (AHN, OOMM, Montesa, expedient de cavaller 537), consta que va nàixer a Gènova. No obstant, segons altres fonts, nasqué a València. En tot cas, tenint en compte els seus orígens, el considerem valencià. Va ser el tercer fill del baró de Benifairó de les Valls, Juan Vives de Cañamás i Alpont, virrei de Sardenya i cavaller de Calatrava i Maria Mompalau i Lloris.

<sup>70</sup> J. Borja, *op. cit.*, p. 72.

<sup>71</sup> Va prendre possessió de la batllia de Morella el 13 de gener de 1647; Arxiu Municipal de València, Gremis. Procesos. Caixa 2, n. 11, 16 fols. mss.

<sup>72</sup> A Montaverner va nàixer el marquès d'Albaida, Cristóbal Milán de Aragón i Sevilla, i a Sempere Bernabé Núñez i Vallterra, nét de Jerónimo Núñez, senyor de dit lloc: AHN, OOMM, Montesa, expedient de cavaller 327.

<sup>73</sup> La disputa entre un cavaller valencià (el comte d'Albalat) i un de castellà (el duc de Ciudad Real) va generar una abundant producció impresa, en la que van intervenir les més altes instàncies del Regne en defensa de la *valencianitat* de l'Orde. A tall d'exemple, és ben



## 2.2. Origen socio-professional dels cavallers montesians

L'Orde reflexa d'alguna manera el que passa al país respecte a la noblesa: existeixen grans cases nobiliàries, però majoritàriament el que predomina són els senyors de vassalls. Els *grans* no rebutgen l'hàbit de Montesa (Borja), però bàsicament Montesa es nodreix de petits senyors i noblesa no titulada.<sup>74</sup>

En 1592 sols un montesià comptava amb títol nobiliari: el sicilià Francisco Jusepe Grimaldo, baró de San Juan. Sí que hi ha, en canvi, fills d'alguns nobles valencians com per exemple dels senyors de Gilet, Barxeta i Agres, en tot cas cases nobiliàries menors. Cas apart és el d'un fill dels comtes de Ficalho, que pertanyien a la casa Borja-Aragó i era nebot del mestre Galcerán.<sup>75</sup> Altres cavallers destaquen pel seu currículum en l'administració regnícola o pels seus servicis a l'exèrcit: <sup>76</sup> "...portant-veus de general gobernador de Orihuela, capitán de una galera de Nápoles, gobernador y capitán general de Ibiza, capitán de caballos, gobernador de Castelló de la Plana, capitán de infantería española en Flandes y en Mi-

expressiu el títol de les següents: *Memorial que el Reyno de Valencia representado por los eletos de sus tres estamentos, pone en las Reales manos de S.M. Suplicando sea de su Real servicio que en execucion de la concesion echa al Reyno en las Cortes de 1645 mande confirmar la merced y gracia echa al Conde de Albalate de la futura sucesion de la Encomienda Mayor de Montesa*, s.l., s.i., s.a. (posterior a 1685), fol., 11 pp.; Luis Agramunt de Sierrenes, *Por don Sorel de Buil y Roca, Don Josef, Conde de Albalat. Fundase la justificacion del fuero 2 de las Cortes del año 1645 que dispone que las encomiendas de la Orden de Montesa, y demas religiones militares no puedan darse a estrangeros del Reyno*, Valencia, Imprenta de Jayme de Bordazar, 1686, fol., 13 pp. Dóna compte d'aquests impresos Fernando Andrés Robres, "Textos publicados en torno a Montesa en los siglos XVI, XVII y XVIII y edición de manuscritos: historiografía clásica y fuentes impresas de la orden militar valenciana", en Jerónimo López-Salazar Pérez (coord.), *Las Órdenes Militares en la Península Ibérica*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2000, vol. 11, pp. 1289-1314.

<sup>74</sup> El 1677 hi havia 2 títols de duc (Sogorb i Gandia), 13 de marquès i 28 de comte. A més, hi havia una dotzena de nobles titulats que no eren del Regne, però tenien propietats en ell; vegeu Lorenzo Matheu y Sanz, *Tratado de la celebración de Cortes Generales del Reino de Valencia*, Madrid, Julián de Paredes, 1677; reed. facsimil, València, Ajuntament, 2002, pp. 100-102.

<sup>75</sup> Es tracta de Francisco de Borja, de qui hem parlat a la nota 54.

<sup>76</sup> Amb tot, cap cavaller de Montesa figura com a militar durant l'etapa de govern del mestre Galcerán, segons els expedients d'ingrés conservats a l'AHN. No van arribar al 6% durant l'etapa foral, augmentant considerablement a partir del segle XVIII; Francisco Fernández Izquierdo, "Los caballeros *cruzados* en el ejército de la monarquía hispánica durante los siglos XVI y XVII: ¿anhelo o realidad?", en *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, n. 22 (2004), Alicante, Universidad, p. 30. No obstant aquestes dades, com indica el mateix autor, cal observar-les amb recel, ja que ni es conserven tots els expedients ni consten en ells els servicis del cavaller una vegada obtingut l'hàbit.

*lán, capitán de caballos en Perpiñán...*". Don Luis Blasco va ser membre del Consell d'Aragó i Cristóbal Monterde de l'Audiència de Mallorca. Altres van tindre oficis en la Inquisició: "*secretario del Santo Oficio de Llerena, alguacil del Tribunal de la Inquisición de Valencia*", mentre que Ximèn Pérez fou "*gentilhombre del príncipe Filiberto de Saboya*".

Amb Felip III Montesa continuà nodrint-se de nobles no titulats, com era evident, més abundants. No obstant, també es creuaren en l'orde valenciana el primer comte de Villalonga,<sup>77</sup> Pedro Franqueza<sup>78</sup> i Cristóbal Milán de Aragón, primer marquès d'Albaida.<sup>79</sup> Un altre grup el formarien els cavallers membres del Consell d'Aragó: Pedro Franqueza, Felipe Tallada, José Pérez de Bañatos i Francisco de Castellví. També van ser cavallers de Montesa els vice-cancellers Diego Clavero i Andrés Roig.<sup>80</sup> Finalment, el comanador major de l'Orde, Fernando de Borja i Aragón, va arribar a virrei d'Aragó i de València.<sup>81</sup>

Durant el llarg regnat de Felip IV es repeteixen les característiques anteriors, però van augmentant els nobles titulats en Montesa en la mesura que van augmentant els títols: Jorge de Vilaragut, comte d'Olocau -1628- (en 1650 també marquès de Llanera), serà cavaller de Montesa en 1634, Gaspar Marco Antonio de Monpalau, comte de Gestalgar (1628), cavaller en 1656, Gastón Mercader, cavaller de Montesa (1625) i comte de Bunyol (1634), Gonzalo Escrivá, cavaller en 1623 i comte d'Alcúdia (1645), Manuel Cernecio, comte de Parcent (1649) i cavaller en 1659, José Salvador

<sup>77</sup> El títol el va concedir Felip III en 1601; J. Pastor, *op. cit.*, p. 26.

<sup>78</sup> "A 20 de hebrero 1602 frey don Diego de Covarrubias, Viccanciller de la Corona de Aragón, frey Domingo Marin, prior de Burria[na] y capellán de Su Magestad, dieron el hábito de cavallero a frey don Pedro Franquesa en Valladolid, en la iglesia de Sant Benito en Real (sic). Fueron sus padrinos don Francisco de Borja, Comendador Mayor, y don Francisco Terçá, procurador general de la Orden en corte, el qual hábito dieron con comisión de Su Magestad. Recibiole la profesion con comisión de Su Magestad frey don Diego de Covarrubias, comendador de Perpunchent, Viccanciller de Aragón y Assesor General de la orden de Montesa a los 20 de mayo de 1603, tercero día de Spiritu Sancto en Sant Benito el Real de la ciudad de Valladolid y dixo la misa un monge de dicho convento de Sant Benito"; *Libro II de Cantoria. Registro del Sacro Convento de Montesa autorizado de orden del Señor Maestro por el cantor mayor. De 1578 a 1648*; AHN, OOMM, Montesa, lib. 812-C, f. 61.

<sup>79</sup> El títol el va concedir Felip III el 8 de febrer de 1605, elevant així el comtat creat en 1477 pel rei Joan II d'Aragó a marquesat del mateix nom; vegeu Roberto Moreno y Morrison, *Guía nobiliaria de España (1945-1947)*, Madrid, Establecimiento Tipográfico Sucesores de S. Ocaña, 1947, pp. 9-10. El nou marquès va ingressar en l'orde de Montesa el cinc d'agost de 1624 i se li va concedir també la comanda de Silla. Una dècada després, en 1634, va ingressar el seu fill, Cristóbal Milán de Aragón i Sevilla, de qui hem parlat a la nota 71.

<sup>80</sup> Miguel Ángel González de San Segundo, "El Consejo de Aragón y la Orden de Montesa", en *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, Ministerio de Justicia *et alii*, 1997, tom LXVII, pp. 901-923. La majoria, havien ocupat abans càrrecs a l'Audiència de València.

<sup>81</sup> Josefina Mateu Ibars, *Los virreyes de Valencia. Fuentes para su estudio*, València, Ajuntament, 1963, pp. 248-252.



Crespi de Valldaura, comte de Sumacàrcer (1663), cavaller en 1665, i Joaquín Carroz de Centelles, cavaller de Montesa en 1650 i marquès de Quirra i de Nules (1636).<sup>82</sup> Cinc cavallers més van comptar amb títols nobiliaris, però sense cap vinculació amb el regne de València: Fernando de Aragón,<sup>83</sup> duc de Bivona i Montalto i comte de Catalnaxeta, Enrique de Alagón,<sup>84</sup> comte de Sástago, Antonio Carroz,<sup>85</sup> marquès de Mirasol i els italians Gaspar<sup>86</sup> i Filiberto de Aragón, prínceps de Casano, marquesos de las Groterías i comtes de Simari.

Com en l'etapa anterior, alguns montesians van exercir càrrecs a l'Audiència de València i al Consell d'Aragó. Dinou dels qui van ingressar amb Felip IV (el 12'5%), van ocupar al llarg de la seua vida algun càrrec a l'Audiència<sup>87</sup> i huit d'ells van passar després al Consell d'Aragó (nou si comptem don Fernando de Aragón, que no fou membre de l'Audiència). Recordem que els assessors generals de Montesa, que actuaven des de Madrid, havien de ser alhora membres del Consell d'Aragó i cavallers de l'Orde per poder exercir jurisdicció. D'altra banda, els assessors del lloctinent general a València, una vegada assolien aquest càrrec, podien sol·licitar l'hàbit de Montesa.<sup>88</sup>

Alguns dels creuats van obtenir oficis a la casa reial, com els de *Gentil Hombre de la Boca de S.M.*,<sup>89</sup> *Gentil Hombre de la Cámara de S.M.*<sup>90</sup> i patge del rei.<sup>91</sup> Altres van exercir càrrecs en l'administració regnicola, com el de batle general del Regne, batle de Xàtiva, de Morella, receptor de la batlia o governadors de Xàtiva o Castelló de la Plana. Molts d'ells posseïen un notable curriculum militar. Comptem amb deu cavallers que van obtenir el grau de capità, cinc el de *maese de campo* i altres que van obtenir el de general de cavalleria, sergent o enginyer major d'artilleria.<sup>92</sup>

<sup>82</sup> Informació sobre els distints títols en R. Moreno, *op. cit.*, i Fernando González-Doria, *Diccionario heráldico y nobiliario de los Reinos de España*, Madrid, Bitácora, 1987.

<sup>83</sup> Cavaller de Montesa en 1656.

<sup>84</sup> Cavaller de Montesa en 1648.

<sup>85</sup> Cavaller de Montesa en 1647.

<sup>86</sup> Vegeu nota 68.

<sup>87</sup> El professor Molas en compta un més, Alejandro Vidal de Blanes, que no consta com a membre de l'Audiència a les obres de Canet (Teresa Canet Aparisi, *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*, València, Edicions Alfons el Magnànim/IVEI, 1986) i Graullera (Vicente Graullera Sanz, *Juristas valencianos del siglo XVII*, València, Generalitat, 2003); Pere Molas Ribalta, "Els cavallers de l'Orde de Montesa a l'Audiència de València (segles XVI-XVIII)", *Actes de les Primeres Jornades sobre els Ordes Religioso-Militars als Països Catalans (segles XII-XIX)*, Tarragona, Diputació, 1994, p. 588.

<sup>88</sup> T. Canet, *La Audiencia valenciana...*, p. 170.

<sup>89</sup> El van obtenir Francisco Jerónimo León i Pedro Nicolás de Valmaseda.

<sup>90</sup> José Salvador Crespi de Valldaura, comte de Sumacàrcer.

<sup>91</sup> Va ser patge de Felip IV José Borja Lanzol.

<sup>92</sup> Moltes vegades el memorial de serveis per a sol·licitar l'hàbit de Montesa incloïa una llarga carta de serveis en l'exèrcit o en l'administració, aspecte que podem conèixer en la mesura que estudiem els expedients personals dels cavallers i altres fonts documentals.

### 3. ELS RELIGIOSOS

Els religiosos eren el component de les ordes més clarament eclesial. La majoria optaven per l'ordenació sacerdotal i a diferència dels cavallers, vivien de l'orde i per a l'orde. Tots ells comptaven amb una pensió de la Mensa Magistral per al seu manteniment. La seua residència es fixava al convent de Montesa, però hi havia altres càrrecs als quals podien accedir.

En 1592, a més dels catorze frares conventuals, comptaven amb sis priorats<sup>93</sup> i les rectories de Montesa, Vallada i Cervera del Maestre, és a dir, amb unes vint-i-tres places. Però en aquells moments eren alguns més –vint-i-huit–, la qual cosa indica que tocava mantindre cinc frares més a costa de la Mensa. Excepte tres dels qui hem documentat, tots els altres van obtenir al llarg de la seua vida algun càrrec dins l'Orde (a banda de la plaça de conventual, que tots tenien), ja siga com a titulars dels priorats, de les parròquies, dels set beneficis que hi havia al convent de Montesa o d'altres oficis conventuals (mestre de novicis, cantor major, sots-cantor, infermer, pitancer...).<sup>94</sup> Com és evident, uns càrrecs eren més lucratiu que altres i, pel que fa als oficis conventuals, no estaven remunerats i els seus titulars tan sols estarien exents del res de determinades hores canòniques. Sí que comptaven amb rendes els beneficis, encara que molt modestes pel fet de ser fundacions antigues que anaven devaluant-se amb el temps.<sup>95</sup>

Quant a la procedència geogràfica dels qui vivien l'any de la incorporació, coneixem on van nàixer vint-i-cinc dels vint-i-huit documentats. Excepte dos castellans i un català, la resta eren tots naturals del país i procedien, la majoria, de llocs on l'orde de Montesa tenia alguna presència: Montesa, Vallada, Cervera o la ciutat de València.<sup>96</sup> Crida l'atenció que el

<sup>93</sup> Eren, recordem, els següents: del Mestre, del Temple, de Sant Jordi d'Alfama, de Sant Jordi de València, de Nostra Senyora de la Costa –Cervera del Maestrat– i de Sant Joan Baptista –Borriona–. Més informació en J. Borja, *Breve resolució...*, pp. 142-146.

<sup>94</sup> Frey H. de Samper, *op. cit.*, vol. II, pp. 861-868.

<sup>95</sup> Els beneficis eren els següents: 1) de Santa Anna: renda de 15 ll. [lliures], beneficiat en 1592: fra Pedro Merino; 2) de Sant Miquel: renda de 15 ll., beneficiat en 1592: fra Joan Piulart; 3) de Santa Úrsula: renda de 15 ll., beneficiat en 1592: fra Miguel Gralla; 4) de la Santa Creu: renda de 5 ll., beneficiat en 1592: fra Pedro Selva; 5) de Santiago: renda de 5 ll., beneficiat en 1592: fra Felipe Marimón; 6) de les Ànimes: renda de 5 ll., beneficiat en 1592: fra Baltasar Primo; 7) de la Coronació: renda de 5 ll., beneficiat en 1593: fra Pedro Selva (visita al convent de Montesa realitzada del 2 al 10 de setembre de 1595 per fra Joan Ferrer de Calatayud, lloctinent general i fra Baltasar Primo, capellà del rei); ARV, *Protocolos Notariales*, sign. 1.175.

<sup>96</sup> Una cosa semblant passava amb els religiosos i les monges de Calatrava: la majoria procedien de pobles vassalls de l'orde castellana, encara que també hi havien persones nascudes a ciutats properes als convents de l'Orde, sense cap vincle amb Calatrava i on el pes demogràfic era major, com Madrid o Ciudad Real; Francisco Fernández Izquierdo, "Los freiles



35,7% dels religiosos nasqueren a la mateixa vila de Montesa. Altres, en canvi, procedien de pobles veïns: a Vallada, que formava part del senyoriu, van nàixer dos frares, a Xàtiva dos i a Canals, Énguera i Ontinyent un. La resta havien nascut a Ayora i Cervera del Maestre (un) i tres a la capital del Regne.

Caldrà esperar al regnat de Felip III i a l'any 1603 per poder documentar l'ingrés de nous religiosos en l'orde de Montesa. Sembla que la tendència seguida per la Corona en l'admissió de nous frares fou la d'ajustar el nombre de religiosos al de places disponibles. Onze anys després de la incorporació i amb sis baixes en la nòmina de religiosos, ja es podien admetre nous frares.<sup>97</sup> El primer de tots va ser fra Vicente de Thous, que va rebre l'hàbit a l'església del Temple de València el 15 de març de 1603.

Uns anys abans, en 1593, el rei Felip II va fundar a la ciutat de València el Col·legi de Sant Jordi.<sup>98</sup> Semblant als que ja funcionaven en les altres ordes militars,<sup>99</sup> estava destinat a residència i casa d'estudis dels frares de Montesa que des del convent es traslladaven a estudiar a la Universitat de València. La creació de col·legis i centres d'estudi respon a una disposició del Concili de Trento en la qual s'ordenava la creació de col·legis i seminaris per a la formació del clergat. En conseqüència, les ordes militars de Santiago, Calatrava, Alcàntara i Sant Joan fundaren col·legis per als seus religiosos a la ciutat de Salamanca. El de l'orde de Montesa va nàixer, doncs, dins d'aquest context. A més, segons Samper, la creació del col·legi montesià anava unida al desig del rei de sol·licitar al Papa el patronat de les parròquies situades dins del senyoriu de l'Orde.<sup>100</sup>

de Calatrava en el siglo XVI, estudio sociológico y prosopográfico", *Actas del I Congreso de Historia de Castilla-La Mancha*, 1988, t. VII, p. 60; *Id.*, "Las religiosas del hábito de Calatrava en el siglo XVI", en E. Martínez i V. Suárez (eds.), *Iglesia y Sociedad...*, op. cit., pp. 483-495.

<sup>97</sup> Van faltar fra Bartolomé Albero (1593), fra Miguel Fito (1593), fra Francisco Fernández, fra Bartolomé Fito i fra Francisco Martí (1601) i fra Domingo Marín (1602).

<sup>98</sup> Aurea L. Javierre Mur, "El Colegio de San Jorge de la Orden de Montesa en Valencia", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 2ª època, 1966, pp. 335-407. Més informació sobre el col·legi en Francisco Baila Herrera, *Los eclesiásticos de la Orden ecuestre de Santa María de Montesa*, Castelló de la Plana, Diputació Provincial, 1982 (reedició, *La educación en la Orden de Santa María de Montesa*, Castelló de la Plana, Diputació, 2001).

<sup>99</sup> Hi ha poca informació sobre els distints col·legis de les ordes. En tot cas, es pot consultar José Gómez Centurión, *Jovellanos y los Colegios de las Órdenes Militares en la Universidad de Salamanca*, Madrid, 1913; Gaspar Melchor de Jovellanos, *Reglamento para el Colegio de Calatrava*, Gijón, Editorial Stella, 1964 (edició crítica de José Caso González); Virginia Tovar Martín, "El colegio de la Orden Militar de Santiago en Salamanca", *Archivo Español de Arte*, n. 196 (1976), pp. 417-434.

<sup>100</sup> Frey H. de Samper, op. cit., vol. II, p. 163 i ss. No obstant, aquest projecte ja s'havia plantejat molt abans, en concret al capítol general de 1579; AHN, OOMM, lib. 509 C, f. 59v, i Frey M. Beltrán, op. cit., ff. 142v i 143.

Un breu de 1604 del Papa Climent VII va atorgar a l'Orde la provisió de vint-i-una de les parròquies situades dins el senyoriu. Així, els frares de Montesa van passar a regir les de Sueca, Silla, Moncada, Carpesa, Onda, la vall de Perputxent, Alcalà de Xivert, Benicarló, Vinaròs, La Jana, Rossell, La Salzadella, Benassal, Ares del Maestre, Culla, Vistabella i Atzeneta del Maestrat.<sup>101</sup> En aquestes, anomenades *d'oposició*, el rei com a Administrador Perpetu presentava a l'ordinari tres frares de Montesa als concursos per proveir les parròquies, que havien de precedir al clergat secular. Realitzats els exàmens corresponents, el bisbe havia de conferir la parròquia al religiós de Montesa millor preparat. Uns anys després, en 1611, es va concedir al rei el patronat per als frares de Montesa de les parròquies de Sant Mateu, Cervera del Maestre, Canet, Xert, Albocàsser, Càlig i Les Coves de Vinromà.<sup>102</sup> En aquestes, anomenades *de patronat*, el rei nomenava un religiós de Montesa i el bisbe l'aprojava. Finalment estaven les parròquies *de provisió*, que eren les de Montesa i Vallada. En elles el rei nomenava el rector i segons els montesians, no es necessitava la confirmació de l'ordinari diocesà. El patronat s'havia aconseguit per a la parròquia de Montesa en 1317, en la mateixa butlla de fundació de l'Orde i es va fer extensiu a l'església de Vallada en considerar-la sufragànea de la de Montesa.<sup>103</sup>

Aquest augment de places per als religiosos va justificar encara més l'existència del col·legi de Sant Jordi. Estava situat a la ciutat de València, molt a prop de l'església de Sant Andreu, al costat de la plaça de Rodrigo Botet (abans, de Sant Jordi) i era cantoner amb els actuals carrers de Trànsits i Barcelonina.<sup>104</sup> Va prendre el nom de la xicoteta església que hi havia

<sup>101</sup> En realitat en van obtindre sols dèsset, totes les enunciatedes menys les de Traiguera, Vilafamés, Ademús i Vallanca, que van continuar en plet amb els bisbes de Tortosa i València. Més informació sobre les parròquies i altres oficis en mans dels religiosos de Montesa en J. Borja, op. cit., pp. 141-189.

<sup>102</sup> En tot cas, el breu el que va fer fou recuperar el patronat d'algunes parròquies –ja es nomenava el rector de Cervera del Maestre–, disputat durant segles amb el bisbe de Tortosa i que l'orde de Montesa pretenia tindre, almenys, des de 1393; vegeu J. Borja, op. cit., pp. 147-151.

<sup>103</sup> Una visió de conjunt sobre els conflictes de jurisdicció entre l'orde de Montesa i l'arquebisbe de València, centrada en les visites pastorals realitzades a la parròquia de la dita vila, en Josep Cerdà i Ballester, "Las visitas pastorales y la Orden Militar de Montesa. Conflictos jurisdiccionales entre la orden y el ordinario de Valencia en la iglesia parroquial de Montesa (1386-1681)", *Memoria ecclesiae*, Oviedo, Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, n. XIV (1998), pp. 111-122.

<sup>104</sup> Vicenç M. Rosselló i Verger, et alii, *La universitat i el seu entorn urbà*, València, Universitat de València, Servei de Publicacions, 2001, pp. 14, 19, 29, 31, 334 y 335. José Martínez Aloy va escriure al respecte: "El Estado, modernamente, se hizo dueño de tan histórico edificio y parcelado entre particulares fue desapareciendo poco a poco. Mientras escribo estas líneas –decía el cronista de la ciudad [Vicente Boix] en 1862–, se está concluyendo la obra de un extraño gusto árabe que ha reemplazado a la antigua iglesia de San Jorge, y solo quedará su nombre a la plaza, si la posteridad no olvida la historia. La ha olvidado: la plaza



vora mateix del col·legi, la de Sant Jordi, que havia passat a l'orde de Montesa des de la de San Jordi d'Alfama. En eixa església residia el prior monesià del mateix nom, a qui se li va encarregar la direcció del centre. Tot i que la fundació del col·legi data de 1593, les obres de l'edifici no van acabar fins l'any 1606, data en la qual van passar a residir els nous col·legials, a càrrec dels quals s'encomanà fra Miquel Gralla, prior de l'església de Sant Jordi.

L'augment de beneficis eclesiàstics va derivar en més places de religiosos al convent de Montesa. De les catorze estipulades a les definicions de 1573 van passar en 1617 a vint-i-cinc; i a una més en 1633 per a incorporar un organista religiós de Montesa.<sup>105</sup> Dins de les vint-i-sis places de conventuals s'inclouia també els col·legials de Sant Jordi, que oscil·laven entre els quatre i els huit. El mateix 1617 es va instituir un nou càrrec per als religiosos, el de rector del col·legi, regit fins aleshores pel prior de Sant Jordi. També a la Cort s'instituiren noves places per als religiosos de Montesa. Dos d'elles les va crear Felip II, en suprimir l'ofici de prior del Mestre i substituir-lo per dos places de capellà d'honor. Anys després, en 1657, un d'aquests capellans va passar a administrar l'Hospital de Montserrat, vinculat al Consell d'Aragó. Finalment, en 1671, els religiosos de Montesa van obtenir la plaça de prior del convent, fins aleshores prebenda del monestir de Santes Creus.

Fins a la mort de Felip III en 1621, van ingressar en l'Orde quarantatres religiosos. Sembla que la tendència habitual fou, com hem dit abans, la d'ajustar el nombre de membres al de places disponibles.

En quant a la procedència geogràfica, excepte tres, eren tots valencians. Hi ha també un aragonés, nascut a Saragossa i dos catalans. Almenys quinze van nàixer a pobles del senyoriu de l'Orde (Sant Mateu, Traiguera, Vistabella, Vilar de Canes, Moncada i Montesa) i set procedien de localitats veïnes al convent de Montesa (Ènguera i Canals). Altres van nàixer a La Font de la Figuera, Benigànim, Alzira, Carcaixent i València.

Durant el llarg regnat de Felip IV (1621-1665) van ingressar en l'Orde huitanta-un nous religiosos. Fins a l'acabament del regnat i tenint en compte els ingressos de nous frares, les baixes i el nombre de parròquies que poc

se llama hoy de Rodrigo Botet, generoso valenciano que merece mayor recompensa que la de usurpar un nombre histórico a la nomenclatura callejera. Junto a la casa de estilo árabe, citada por Boix, estuvo instalada la imprenta de don José Rius, que ocupaba los antiguos claustros y parte del Colegio de San Jorge, según atestiguan los pilares del siglo xv y las arcadas del siglo xviii, fotografiados antes de su total destrucción"; Francisco Carreras Candi (dir.), *Geografía General del Reino de Valencia*, Barcelona, Imprenta Alberto Martín [1915-1925], vol I (provincia de València), p. 744.

<sup>105</sup> AHN, *OOMM*, libro 512 C, f. 8v. Segons Samper, la plaça d'organista es va crear un poc abans, en 1631: Frey H. de Samper, *op. cit.*, vol. II, p. 559. Abans l'organista no era religiós de l'Orde: en 1617 s'encarregava de tocar l'orgue Juan Reg, "privado de la vista", AHN, *OOMM*, lib. 812-C, ff. 43-44.

a poc anaven assumint, sembla que hi ha un equilibri.<sup>106</sup> En 1653 eren un total de cinquanta-un, distribuïts entre el convent de Montesa, el col·legi de Sant Jordi, les parròquies i els priorats.<sup>107</sup> Fins i tot sembla que hi ha una major racionalització de les rendes i al contrari que en èpoques anteriors, els priorats amb pocs ingressos s'atorgaven a religiosos que alhora regien alguna de les parròquies, amb la qual cosa hi hauria alguna persona menys a vestir i alimentar.<sup>108</sup>

Quant a l'origen geogràfic, excepte quatre, tots van nàixer al regne de València i més d'un terç d'aquests (trenta) a pobles que pertanyien al senyoriu: quatre a Cervera del Maestrat i Benassal, tres a Benicarló, Xert i Montesa, dos a La Salzedella, Atzeneta del Maestrat, Onda i Moncada i un a Vinaròs, Sant Mateu, Vistabella del Maestrat, Silla i Vallada. La resta procedien uns de pobles propers al convent de Montesa (Ènguera, Canals, Moixent, Xàtiva, L'Olleria), altres de la ciutat de València (un de Russafa), on estaven les esglésies del Temple i de Sant Jordi i on residien la majoria dels cavallers, i la resta de pobles diversos: Morella, Catí (aldea de Morella),<sup>109</sup> Cabanes, Castelló de la Plana, Ayora, Godella, Meliana, Puçol, Aldaia, Torrent, Algemesí, Alzira, Carcaixent, Bocairent, La Vila Joiosa, Xixona i Novelda.

\*\*\*

Aquests van ser els cavallers i religiosos de l'orde de Montesa entre 1592 i 1665 amb algunes de les seues característiques més destacables. En un futur no molt llunyà esperem poder aprofundir en el coneixement dels mateixos i prolongar el ventall cronològic de la investigació fins a ben entrat el segle XVIII.

<sup>106</sup> En 1624, vint anys després de l'atorgament del breu de les rectories de 1604, encara no s'havien cobert per frares de Montesa les rectories de Càlig, Les Coves de Vinromà, Alcalà de Xivert, La Salzedella, Benassal i Atzeneta del Maestrat, la majoria d'elles per estar ocupades des de molt abans dels breus papals per clero diocesà; J. Borja, *op. cit.*, pp. 155-56, 157-58, 164, 169-70 i 172.

<sup>107</sup> *Memoria de todas las personas que componen la Orden de Nuestra Señora de Montesa y San Jorge de Alfama en este año de mil seiscientos y cinquenta y tres, con los días, meses y años en que tomaron el hábito*, catàleg imprès cosit al llibre 816-C de la secció d'Ordes Militars de l'AHN.

<sup>108</sup> En 1653 el prior de Sant Jordi d'Alfama era el rector de Sant Mateu i el de Borriana el rector de Benassal. Ambdós priorats, que eren fundacions medievals heretades de l'orde de Sant Jordi d'Alfama i de l'Hospital, no tenien en eixe moment seu en cap església i els seus titulars tan sols rebien unes rendes. Els priorats restants sí que comptaven amb una església titular i cura d'ànimes: Cervera, Vallada i a la ciutat de València el Temple i Sant Jordi.

<sup>109</sup> Es va independitzar en 1691, el mateix any que Olocau, Forcall, Vilafranca, Cinctores, Castellfort, el Portell, la Mata i Vallibona, totes aldees del terme general de Morella; vegeu José Eixarch Fresno, *La independencia de las aldeas de Morella (1231-1691)*, Vinaròs, Editorial Antinea, 2003, 207 pp.



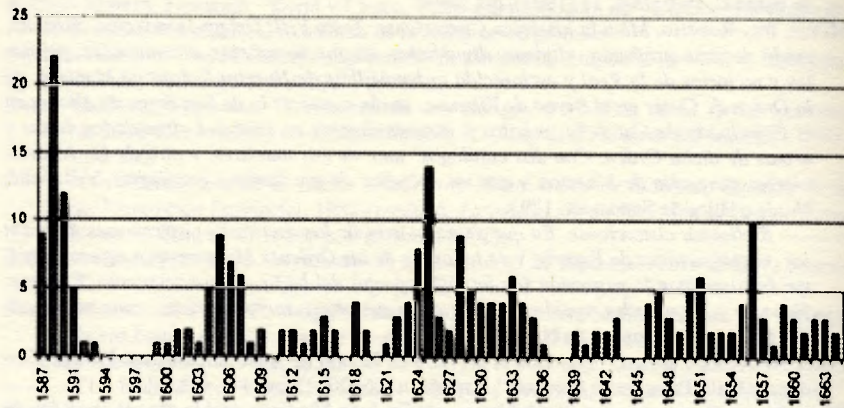
## BIBLIOGRAFIA SOBRE MEMBRES DE MONTESA

- ANDRÉS ROBRES, Fernando, "Borja y Castro, Pedro-Luis Galcerán de", *Diccionario Biográfico Español*, Madrid, Real Academia de la Historia, en prensa.
- ARRIETA ALBERDI, Jon, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Zaragoza, Institución "Fernando el Católico", 1994.
- BAILA HERRERA, Francisco, "Formación de los clérigos y vasallos de la Orden ecuestre de Montesa. Los estudios en el Maestrazgo", *1<sup>er</sup> Congrès d'Història del Maestrat*, 1987, pp. 290-300.
- *Los eclesiásticos de la Orden ecuestre de Santa María de Montesa*, Castelló de la Plana, Diputació Provincial, 1982 (reedició, *La educació en la Orden de Santa María de Montesa*, Castelló de la Plana, Diputació, 2001).
- BARREDA I EDO, Pere-Enric, "Aproximació al rectorològi de Benassal (1239-1989)", *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo [BCEM]*, n. 28 (1989), pp. 37-43.
- BARRIO MOYA, José Luis, "El abogado valenciano Don Lorenzo Matheu y Sanz y el inventario de sus bienes (1680)", *Boletín de Arte*, n. 9 (1988), Universidad de Málaga, Departamento de Historia del Arte, pp. 63-71.
- "La biblioteca de Don Luis Ignacio Francisco de Borja, Duque de Gandía (1740)", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura [BSCC]*, t. LXXVI (2000), pp. 169-187.
- CADENAS Y LÓPEZ, Ampelio Alonso de, "Caballeros de la Orden de Montesa titulados (siglo XIX)", *Hidalguía*, XXXVIII (1990), pp. 33-42.
- CADENAS Y VICENT, Vicnte de, *Caballeros de Montesa que efectuaron sus pruebas de ingreso durante el siglo XIX*. Madrid, Imprenta y Editorial Maestre, 1957, tirada apart del *Boletín de la Real Academia de la Historia [BRAH]* (reed., Madrid, Instituto Salazar y Castro, 1995).
- CANET APARISI, Teresa, *La magistratura valenciana (s. XVI-XVII)*, València, Universitat, 1990.
- CATÁLOGOS DE LOS FREYLES CAVALLEROS, y Clérigos que hay en la Orden Militar, y Real de Nuestra Señora de Montesa, y San George de Alfama; con noticia del Día, Mes, y Año, que tomaron el Abito, y de los Lugares donde son Naturales, y residen oy día del Señor San George 23 de Abril 1689... Edició facsimil en *Documenta*, Montesa, Associació Cultural d'Amics del Castell *fra Miquel d'Arándiga*, 1992, 10 ff. + 21 pp.
- CERDÀ I BALLESTER, Josep, "De freyles conventuales a priores de San Sebastián: La rectoría de Montesa durante los siglos XVII al XIX (1592-1852)", *Revista de las Órdenes Militares*, Madrid, Real Consejo de las Órdenes Militares, 2001, n. 1, pp. 195-228.
- DÍAZ MANTECA, Eugenio, "Les 'Memorias históricas y jurídicas de la Orden i Caballería de Santa María de Montesa i San Jorge de Alfama', de Josep Pera de Viu, arxiv (1784)", *BCEM*, 28 (1989), pp. 9-10.
- ESPINO LÓPEZ, Antonio, "La biblioteca de don Joaquim Setantí. Las lecturas de un tacitista catalán", en *Bulletin Hispanique* (1), juin 2001, pp. 43-73.
- FERRÁN Y SALVADOR, Vicente [cavaller de Calatrava (1921)], *El Castillo de Montesa. Historia y descripción del mismo precedida de un bosquejo histórico de la Orden Militar de Santa María de Montesa y San Jorge de Alfama*, Valencia, Hijo de F. Vives Mora, 1926 ("Relación de los Caballeros que han vestido el hábito de la Orden y Caballería de Nuestra Señora de Montesa y de San Jorge de Alfama", pp. 222-246).
- "Los Maestres de la Orden Militar de Santa María de Montesa en la historia valenciana", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 1954, n. 34, pp. 115-138.
- "El caballero grabador José Cardona y Pertusa. Notas para su estudio biográfico", *BSCC*, t. XXV (1949), pp. 685-691.
- FOS I MARTÍ, Josep Lluís, "Bibliotecas particulares de Sueca (1571-1624)", *Quaderns de Sueca*, Sueca, Ajuntament, III (1982), en particular les pp. 66-68.
- FUSTER I TARONCHER, Justo Pastor, *Biblioteca Valenciana*, Valencia, J. Ximeno, 1827-1830, 2 vols. (reedició facsimil, Librerías París-Valencia, 1980).
- GUASTAVINO GALLENT, Guillermo, *D. Pascual Bergadá (1702-1779) y su comedia "El Ampa-*

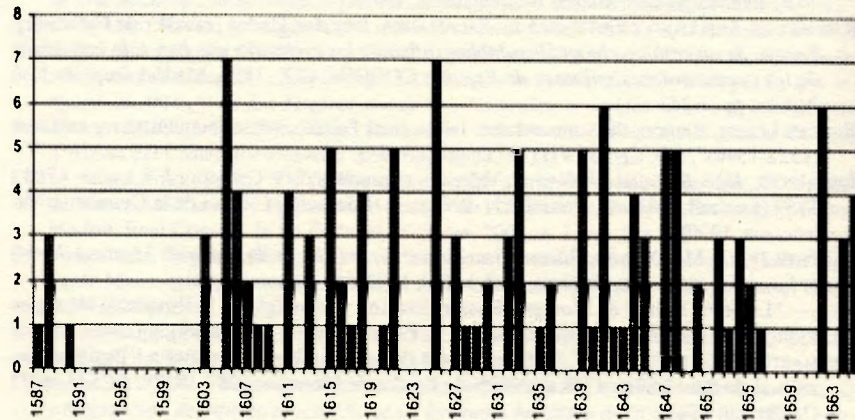
- ro Universal y Patrona de Valencia*", Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, 1963, 117 pp.
- GUERRERO MAYLLO, Ana, "Don Pedro Franqueza y Esteve: de regidor madrileño a secretario de Estado", *Pedralbes*, 11 (1991), pp. 79-90.
- MUÑIZ, fray Roberto, *Médula histórica Cisterciense. Tomo VIII. Origen, fundación, instituto, modo de vida, profesión religiosa, dignidades, oficios, beneficios, encomiendas, prioratos y rectorías de la Real y esclarecida orden Militar de Nuestra Señora de Montesa, de la Orden de Cister en el Reyno de Valencia; unión a esta de la de San Jorge de Alfama en el Principado de Cataluña; méritos y varones ilustres en santidad, dignidades, letras y armas de dicha Orden. Con dos catálogos: uno, de sus maestros, y otro de los lugartenientes generales de Maestre, y con un apéndice de escrituras y privilegios*, Valladolid, Viuda e Hijos de Santander, 1791.
- *Biblioteca cisterciense. En que se da noticia de los escritores cistercienses de todas las congregaciones de España, y de todos los de las Órdenes Militares que siguen el mismo Instituto, con la expresión (en la mayor parte) del lugar de su nacimiento, Empleos, Honores y Dignidades, igualmente que el de sus obras, tanto impresas como manuscritas*, Burgos, Don Joseph de Navas, 1793.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, "Una vida al servicio de la casa de Austria. Don José Fole de Cardona y Erill, Príncipe de Cardona", *Estudis*, n. 26 (2002), pp. 421-448.
- PÉREZ PÉREZ, Desamparados, "La biblioteca de Fr. Juan Martínez de Alegría, de la Orden de Montesa", *Estudis Balears* (1989), pp. 63-68.
- PONS MULET, José, *Jaume Joan Falcó: su entorno cultural y sus "Epigrammata"*, València, Universitat, 1995, tesi doctoral; FALCÓ, Jaime Juan [comandador de Perputxent en l'orde de Montesa]: *Obras* (LÓPEZ CANETE, D., ed. lit.), León, Universidad de León, Secretariado de Publicaciones y Medios Audiovisuales, 1996.
- RAMÍREZ DE ARELLANO Y GUTIÉRREZ DE SALAMANCA, frey don Carlos [cavaller de Calatrava]: *Ensayo de un catálogo biográfico-bibliográfico de los escritores que han sido individuos de las cuatro órdenes militares de España*, CODOIN, CIX, 1894, Madrid, Imp. de José Perales, pp. 1-243.
- ROBRES LLUCH, Ramón, "El comendador Jaime Juan Falcó: ciencia, humanismo y esclavos (1522-1594)", *BSCC*, t. XLVII (1971), pp. 87-153.
- RODRÍGUEZ, José, *Biblioteca Valentina*, València, imprentes de V. Cabrera i J. T. Lucas, 1703 i 1747 (facsimil, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1990).
- SÁNCHEZ DURÀ, M.<sup>a</sup> Dolores, *Racionalización versus privilegio: la orden de Montesa durante los siglos XVIII y XIX*, València, Universitat, 1993, tesi doctoral, 2 vols.
- "La orden militar de Montesa. Racionalización y privilegio en la España de los siglos XVIII y XIX", *Estudios de Historia Social*, n. 19 (València, UNED, 1994), pp. 3-29.
- SANMARTÍN BESALDUCH, Adolf, "Anomenament de rectors i beneficiats per a l'Església parroquial de Sant Mateu a les acaballes de l'ordre de Montesa, 1787-1837", *BCEM*, n. 21 (1988), pp. 17-24.
- SIMÓ CASTILLO, Juan Bautista, "Romeu de Corbera, destacado Maestre de la orden de Montesa", *BCEM*, n. 4 (1983), pp. 61-66.
- UHAGÓN Y GUARDAMINO, Francisco Rafael de, "El licenciado don Diego de Covarrubias", *BRAH*, t. LXXXI (1922), pp. 5-25.
- VARGAS-ZÚÑIGA, Antonio de [marqués de Siete Iglesias], "Caballeros y religiosos de la Orden de Montesa (1319-1700)", *Hidalguía*, v. V, n. 20 i 21 (1957), i v. VI, n. 25 i 26 (1958).
- VILLARROYA, Joseph, *Real Maestrazgo de Montesa. Tratado de todos los derechos, bienes y pertenencias del Patrimonio y Maestrazgo de la Real y Militar Orden de Santa María de Montesa y San Jorge de Alfama*, Valencia, Benito Monfort, 1787, 2 vols. (reedició, Generalitat Valenciana, 1991).
- XIMENO, Vicente, *Escritores del Reyno de Valencia*, València, Joseph Estevan Dolz, 1747-49, 2 vols. (facsimil, Librerías París-Valencia, 1980).



NOMBRE D'INGRESSOS/ANY DELS CAVALLERS DE MONTESA (1587-1665)



NOMBRE D'INGRESSOS/ANY DELS RELIGIOSOS DE MONTESA (1587-1665)



PROCEDÈNCIA GEOGRÀFICA DELS CAVALLERS DE MONTESA (1592-1665)

## Cavallers que vivien en 1592

|               |            |        |
|---------------|------------|--------|
| Aragó         | 5          | 4'7 %  |
| Catalunya     | 2          | 1'9 %  |
| Itàlia        | 2          | 1'9 %  |
| València      | 66         | 62'8 % |
| Castella      | 18         | 17'1 % |
| Desconeguts   | 12         | 11'4 % |
| <b>Total:</b> | <b>105</b> |        |

## Totals període 1592-1665

|               |            |              |
|---------------|------------|--------------|
| Aragó         | 12         | 3'7%         |
| Catalunya     | 11         | 3'4%         |
| Mallorca      | 10         | 3'1%         |
| Itàlia        | 11         | 3'4%         |
| València      | 232        | 73'1%        |
| Castella      | 29         | 9'1%         |
| Desconeguts   | 12         | 3'7%         |
| <b>Total:</b> | <b>317</b> | <b>99'5%</b> |

## Felip II (1592-1598)

|               |          |       |
|---------------|----------|-------|
| València      | 2        | 100 % |
| <b>Total:</b> | <b>2</b> |       |

## Cavallers valencians

|                |    |       |
|----------------|----|-------|
| Benicarló      | 1  | 0'4 % |
| Canet lo Roig  | 1  | 0'4 % |
| Jérica         | 1  | 0'4 % |
| Morella        | 3  | 1'2 % |
| Olocau del Rei | 1  | 0'4 % |
| Onda           | 1  | 0'4 % |
| Sant Mateu     | 2  | 0'8 % |
| Alacant        | 13 | 5'6 % |
| Dènia          | 1  | 0'4 % |
| Elda           | 1  | 0'4 % |
| Elx            | 5  | 2'1 % |
| Orihuela       | 5  | 2'1 % |

## Felip III (1598-1621)

|               |           |        |
|---------------|-----------|--------|
| Aragó         | 1         | 1'7 %  |
| Catalunya     | 2         | 3'4 %  |
| Itàlia        | 7         | 12'4 % |
| València      | 44        | 75'8 % |
| Castella      | 4         | 6'8 %  |
| <b>Total:</b> | <b>58</b> |        |

|               |            |               |
|---------------|------------|---------------|
| Albaida       | 1          | 0'4 %         |
| Alcoi         | 2          | 0'8 %         |
| Campanar      | 1          | 0'4 %         |
| Cocentaina    | 3          | 1'2 %         |
| Gandia        | 2          | 0'8 %         |
| Montaverner   | 1          | 0'4 %         |
| Ontinyent     | 5          | 2'1 %         |
| Sempere       | 1          | 0'4 %         |
| València      | 158        | 68'1 %        |
| Xàtiva        | 23         | 9'9 %         |
| <b>Total:</b> | <b>232</b> | <b>73'1 %</b> |

## Felip IV (1621-1665)

|               |            |        |
|---------------|------------|--------|
| Aragó         | 6          | 3'9 %  |
| Catalunya     | 7          | 4'6 %  |
| Mallorca      | 10         | 6'5 %  |
| Itàlia        | 2          | 1'3 %  |
| València      | 120        | 78'9 % |
| Castella      | 7          | 4'6 %  |
| <b>Total:</b> | <b>152</b> |        |



## APÈNDIX DOCUMENTAL

La primera xifra indica l'any de creuament o presa d'hàbit, la segona, quan consta, és la de defunció.

## CAVALLERS DE MONTESA (1592-1665)

Adrián, Miguel Juan 1626  
 Aguilar i Aymar, Jerónimo 1576  
 Aguilar i Vilanova, Jaime 1587 1609  
 Aguirre i Pellicer, Cristóbal 1613  
 Agulló i Alzamora, Tomás 1662 1695  
 Alagón i Pimentel, Enrique de 1648 1651  
 Albero i Pardo, Luis 1651  
 Alzamora i Iborra, Vicente Juan 1627  
 Amileta i Amesqueta, Martín 1590  
 Anglesola i Vidal, Miguel Jerónimo 1635  
 Aragón i Ayerve i de Corti, Filiberto de 1665  
 Aragón i Ayerve, Gaspar de 1631  
 Aragón i Moneada, Fernando de 1656  
 Armengot i Anguerot, Urbano 1652 1662  
 Armunia Pròxita i Granullés, José 1658 1658  
 Aymerich i Bellid, Cosme 1605  
 Barber i Taengua, Onofre 1607  
 Barberá i Guzmán, Gaspar 1587 1638  
 Barona de Huidrobo i Calderón, Juan 1625  
 Barrera i Contreras, Jerónimo de la 1629  
 Barrueso i Tapia (i Ruiz), Miguel de 1641  
 Beneyto i Ferrer, Jerónimo 1578 1578  
 Bermúdez i Berrio, Luis 1591  
 Blanes i Díez de Ferrando, Jofré 1582 1634  
 Blanes Monpau Vives i Vallterra, Bernabé 1583 1645  
 Blasco i Milán de Aragón, Pedro 1659 1691  
 Blasco i Torralba, Luis 1643  
 Blasco, Juan Jerónimo 1633  
 Blasco, Luis 1583 1629  
 Bono Montagut, Francisco 1651 1663  
 Borja i Milán, Gaspar de 1605 1631  
 Borja i Aragón, Francisco de 1588  
 Borja i Brizuela, Carlos de 1663 1666  
 Borja i de Borja, Baltasar 1578 1607  
 Borja i Granullés, Carlos de 1578  
 Borja i Jofré, Pedro Luis de 1601  
 Borja i Peralta, Pedro de 1622 1633  
 Borja Lanzol i Mascarell, José 1643  
 Borja, Aragón i Portugal, Fernando de 1603 1665  
 Borja, Bartolomé de 1567 1593  
 Borja i García, Nofre de 1569 1606  
 Borja, Pedro de 1580  
 Borrás i Brusca, José 1640  
 Boteller i Oliver i Jordán, Juan 1632  
 Bou de Peñarroja i Sisternes de Oblites, Gaspar 1665  
 Bou Peñarroja, Marco Antonio 1607  
 Brizuela Artés de Albanell, Juan de 1625 1666  
 Brizuela i Escrivá, Jerónimo de 1656 1687  
 Brizuela i Ribot, Jerónimo 1604  
 Calatayud i Vallevera, Francisco 1589 1636  
 Çanoguera i Pejón, Bernardino 1577 1630  
 Cardona i Ortega, Felipe de 1615  
 Cardona i Sancho, Cristóbal de 1633 1664  
 Carroz Artés de Albanell, Guillem 1646 1659  
 Carroz de Centelles i Calatayud, Joaquín 1650 1674  
 Carroz i Castellví, Antonio 1647 1693  
 Carroz Pardo de la Casta, Dionisio 1647 1678  
 Castellví i Calatayud, Felipe de 1623 1674  
 Castellví i Cruilles, Pedro 1588  
 Castellví i Cucalón, Carlos 1605 1630  
 Castellví i Fax, Álvaro de 1618  
 Castellví i Figuerola, Juan de 1656 1672  
 Castellví i Ospina, Francisco de 1618 1638  
 Castellví i Pons, Ignacio de 1652 1689  
 Castellví i Vilanova de Castellví, Pedro 1557 1597  
 Castellví i Vilanova, Álvaro 1590  
 Castillo i de Guzmán, Diego 1589  
 Catalá de Valeriola i Centelles, Otger 1656  
 Catalá i Siverio, Miguel 1661  
 Catalán i Sanchiz de Piqueras, Dionís 1588

Centelles i Vives, Querubín de 1604 1611  
 Centelles, Miguel 1541 1599  
 Cerdán de Tallada i Sancho, Tomás 1590 1625  
 Cernecio i Tárrega, Manuel 1659  
 Ciurana i Sans, Juan 1612  
 Ciurana i Vilanova, Francisco 1631  
 Civerio i Valero, Roque Valero 1604  
 Clavero i Algar, Diego 1609 1612  
 Collantes i Selaya, Francisco 1583  
 Covarrubias i Sans, Diego de 1593 1607  
 Crespi de Valldaura i Borja, Antonio 1589 1621  
 Crespi de Valldaura i Brizuela, Cristóbal 1642 1671  
 Crespi de Valldaura i Ferrer, José Salvador 1665 1700  
 Crespi i Borja, Francisco 1577 1609  
 Crespi i Brizuela, Juan 1634 1689  
 Crespi i Mompalau, Francisco 1656 1657  
 Cruillas i Monterde, Monserrat de 1618 1660  
 Cruillas i Sans de la Llosa, Melchor de 1655 1666  
 Cruilles i Crespi, Bernat 1587  
 Cruilles i Milán, Baltasar Galcerán 1587  
 Cueva de la Torre, Francisco Antonio de la 1625  
 Despuig i Bou, Francisco 1639 1675  
 Despuig i Sans, Luis 1623 1645  
 Despuig Valentí, Cristóbal 1605 1640  
 Escallar i Pont, Jorge de 1646 1673  
 Escoreia i Ladrón i Aracil Francisco Andrés 1663  
 Escoreia i Ladrón, Enrique 1636  
 Escoreia i Ladrón, Juan 1647 1677  
 Escoreia i Pascual, Antonio 1654 1674  
 Escrivá i de Híjar, Gonzalo 1623 1652  
 Escrivá i Matheu, Onofre 1587 1609  
 Escrivá i Zapata, Juan, 1656 1667  
 Escrivá i Zapata, Luis 1624 1667  
 Estaña i Soler, Diego de 1647  
 Estevan i Matalí, Miguel Jerónimo 1589 1625  
 Falcó i Segura, Jaime Juan 1559 1594  
 Febrer i Barberá, José Serafin 1579 1634  
 Fenollet de Castellvert, Diego 1625 1666  
 Fernández de Mesa i Fernández de Mesa, Jaime 1605  
 Fernández de Mesa, Juan 1579 1600  
 Fernández de Mesa, Luis 1608  
 Ferrandis, Jaime 1576  
 Ferrer de Calatayud i Martí, Gaspar 1589 1625  
 Ferrer i Iñigo, Diego 1624  
 Ferrer i Calatayud, Joan 1557 1626  
 Ferrer i Díez, Antonio 1649 1671  
 Ferrer i Fernando, Jaime 1588 1662  
 Ferrer i Ros, Vicent 1579  
 Ferrer i Sans, Luis 1577 1608  
 Ferriol i Julián de Bedirrides, Fadrique 1630 1664  
 Ferriol i Pellicer, Luis 1585 1647  
 Figuera i Monforte, Gaspar de la 1660 1673  
 Figuerola i Castro, Miguel 1625 1676  
 Figuerola i de Borja, Melchor 1589 1629  
 Figuerola i Gamir, Melchor 1655 1685  
 Figuerola i Pardo de la Casta, Francisco 1588  
 Figuerola Pardo de la Casta i Fenollet, Melchor 1628 1663  
 Figuerola Pardo de la Casta, Pedro 1657 1693  
 Forteza i Suñer, Mateo 1625 1671  
 Franqueza i Esteve de Franqueza, Pedro 1602 1614  
 Frígola de Valenzuela i Margarit, Gaspar 1660 1685  
 Frígola i Iruga, Jerónimo 1601  
 Frígola i Valenzuela, Simón 1624  
 Galiana i Bermúdez, Antonio de 1589  
 Gamir i Sapena, Gaspar 1631  
 García de Orsinos, Pedro Luis 1615  
 García, Marco 1550 1601  
 Granullés i de Pròxita, Luis 1582 1603  
 Granullés i Guzmán, Gaspar 1570 1595  
 Granullés i Metiller, José 1625 1656  
 Granullés, Juan Bautista 1587 1620  
 Grimaldo i Crespo, Francisco Jusepe 1591  
 Guió i Sarrovira, Juan 1619  
 Gutiérrez Flores i de Carriedo, Francisco 1587  
 Heredia i Garcés de Marcilla, Alonso de 1589 1599



- Hijar (Dixar) Escrivá i Mompalau, Francisco de 1656 1677  
 Hijar (Dixar) i Castellví, Fabra i Cervellón, Simón 1606  
 Hijar (Dixar), i Escrivá, Onofre 1577 1597  
 Hijar (Íxer), Jerónimo de 1546 1594  
 Hospital, Hernando de 1553 1605  
 Jofré i Almunia, Luis 1576 1611  
 Jofré, Francisco 1585  
 Jordá i Valls, Jerónimo 1632  
 Juan i Centellas, Gaspar Matías 1624 1647  
 Juan i Domínguez, Gaspar 1578 1648  
 Juárez de Espeleta, Francisco 1591  
 Julián i Muñoz, Baltasar 1628 1689  
 Ladrón i Berenguer, Baltasar 1589 1642  
 Ladrón i Berenguer, Bernardino 1606  
 León i Zaragoza, Jerónimo 1625 1669  
 Litardo Palcólogo, Nicolás 1591  
 Llansol de Romaní i Hijar, Gonzalo 1553 1609  
 López Alonso de la Torre i Ortiz, Pedro 1629  
 Losada de Rivadeneira i Enríquez de Cadórniga, Mauro 1590  
 Losada i Rivadencira, Juan de 1589  
 Maldonado de Hermsilla i López de Mata, Pedro 1589 1594  
 Malla i Sclapez Juan 1653 1692  
 Manca i Virde, Andrés 1616  
 March, Jerónimo 1581 1648  
 Marín i de Liñán, Matías 1590  
 Martí de Veintimilla, Juan Bautista 1630 1663  
 Martín, Serafín 1576 1609  
 Martínez de la Fresneda i Bonivern, Rodrigo 1626  
 Martínez Pascual i Berenguer, Miguel 1604  
 Marzilla de Lugo i Bazán, Florián 1589  
 Mascó i Solanes, Francisco 1607  
 Mata i Claramunt, Juan Bautista 1651 1675  
 Matheu i Sanz, Lorenzo 1650 1680  
 Matheu i Silva, Domingo 1664 1699  
 Maza de Lizana i Bonavida, Luis 1660 1666  
 Mercader i Carroz, Baltasar 1656 1677  
 Mercader i Carroz, Gastón 1625 1681  
 Mercader i Cervellón, Garcerán 1626 1649  
 Messía de Loaisa, Jerónimo 1624  
 Milán de Aragón i Coloma, Cristóbal 1624 1633  
 Milán de Aragón i Rodríguez, Juan 1604  
 Milán de Aragón i Sevilla, Cristóbal 1634  
 Minuarte i Ruiz de Chavarrías, Diego Jerónimo 1632 1638  
 Moix i Santacilia, Arnau 1625  
 Monpalau Mucefi, Gaspar Marco Antonio de 1656 1664  
 Monserrat i Ciurana, Andrés 1663 1676  
 Monserrat i Liori, Antonio 1589  
 Monsoriu i Mercader, Cristóbal 1589 1629  
 Monsoriu i Vilvert de Augusta, Jerónimo 1635 1656  
 Monverde i Real, Cristóbal 1589 1630  
 Navarro i Esteve, Vicente 1650  
 Nuñez i Vallterra, Bernabé 1657 1682  
 Núñez de San Juan i Veri, Jerónimo 1625  
 Oms i Caldés, Ramón de 1592  
 Ortiz i Juan, Lamberto 1643 1644  
 Ortiz i Malla, Jaime 1653 1694  
 Oviedo Jurado, Juan de 1622  
 Palavecino, Luis Ambrosio 1650  
 Pallás de Gusmán i Peñarroja, Ramón 1605 1626  
 Pallás de Gusmán, Ramón 1579  
 Paredes de Ellauri, Luis 1627  
 Pareja i Illanes, García 1583 1610  
 Pareja i Velarde, Diego de 1605  
 Pascual de Bonanza i Berenguer, Marco Antonio 1611  
 Pascual de Bonanza i Girón de Rebolledo, Jerónimo 1628 1665  
 Pascual de Bonanza i Granada, Francisco 1656 1676  
 Pedrolo i Desclugues, Francisco 1646 1667  
 Pellicer i Gallach, Vicente 1590  
 Peralta i Salvatierra, Pedro de 1589  
 Pérez de Bañatos i Saleedo, José 1618 1631  
 Pérez de Bañatos i Villalba, José 1607 1614  
 Pérez de Exea, Miguel 1619 1638  
 Pérez Nuño i Otger, Miguel 1630  
 Pérez Pertusa, Ximén 1591 1633  
 Pérez Zarzuela de Arnal i Villarrasa, Jerónimo 1609 1621  
 Perpiñán de Aguiló i Beneyto, Jerónimo 1628

- Perpiñán i Jofré, Francisco 1579  
 Pertusa i Bonastre, Juan Bautista 1647  
 Pertusa i Centelles, Onofre 1584  
 Prats i Villamala, Silvestre 1651 1679  
 Próxima i Domínguez, Juan de 1589  
 Pujasons i Sisternes, Marco Antonio 1633 1658  
 Ravaneda i Cariga, Francisco 1622  
 Roca de Togores i Togores, Juan 1590  
 Roca i Alcanyis, Benet 1557 1602  
 Roca i Ballester, Diego 1588  
 Roca i Ferrer, Francisco 1650 1674  
 Rocafull i Ortiz, Carlos 1584  
 Roglá i Fernández de Mesa, Jerónimo 1590  
 Roig i Belloch, Andrés 1615 1622  
 Rojas Artés de Albanell, Pedro de 1625 1636  
 Rojas Ladrón, Pedro de 1589 1602  
 Rossiñol i San Juan, Jerónimo 1662  
 Rotllá i Canieia, Luis 1657 1692  
 Ruiz de Castro i Saravia, Agustín de 1589 1594  
 Ruiz de Corella i Vallterra, Jaime 1648 1664  
 Ruiz de Luco Sáez Arzamendi i Ruiz de Echevarría Lazcano, Francisco 1614  
 Sala i Cervera, Jacinto de la 1642 1651  
 Salazar i Usedo, Gabriel 1590  
 Sales i Veri, Jerónimo 1649  
 Salvador i Castellví, Carlos 1589  
 Salvador i Pardo, Gaspar 1651 1668  
 San Juan i Veri, Antonio de 1665  
 Sancho i Zaragoza, Baltasar 1631 1664  
 Sanguino Ruiz de Medina i Rojo, Francisco 1655 1674  
 Sanguino Ruiz de Medina, Benito 1590 1654  
 Sans de la Llosa i Julián de Bederrides, Baltasar 1630  
 Sans de la Llosa i Julián de Bederrides, Ramón 1628  
 Sans de la Llosa i Sans de la Llosa, Andrés 1624 1646  
 Sans de la Llosa i Sans de la Llosa, Ramón 1624 1668  
 Sans de Próxima i Valdés, Francisco 1606  
 Sans de Vallés i Ferriol, Cristóbal 1659  
 Sans de Vallés i Maiques, Bernardo 1655 1682  
 Sans i de Juan, Gaspar 1614  
 Sans i Sans, Francisco 1633  
 Sans i Soto de Sans, Guillem 1572 1603  
 Sans i Vallés, Pedro 1639  
 Sans i Valor, Fernando 1605  
 Sans, Melchor 1536 1605  
 Sapena i Figuerola, Francisco 1628  
 Sarzola i Cruilles, Félix Manuel 1611  
 Sedeño de Mesa i Herrera, Gabriel 1590 1593  
 Sedeño Torrellas, Cristóbal 1602 1633  
 Setantí i Alsina, Joaquín 1606 1617  
 Singler de Medinilla i Calacet de Cardona, Francisco 1612 1659  
 Sisternes de Oblites i Centoll, Melchor 1629 1642  
 Sisternes de Oblites i Centoll, Vicente 1607 1654  
 Sisternes de Oblites i Descals, Miguel 1629 1631  
 Sisternes de Oblites i Sisternes de Oblites, Marco Antonio 1633  
 Sisternes i Pellicer, Juan 1634 1693  
 Soler de Cornellá i Grañana, Andrés 1606  
 Sosa i Anglesola, Jerónimo de 1651 1658  
 Sotomayor i Fernández de la Rúa, Alonso 1632  
 Sureda i Vivot, Francisco 1629  
 Sureda Valero i Font de Roqueta, Antonio 1654  
 Tallada i Ayala, Felipe 1605 1616  
 Tallada i San Ramón, César 1577 1624  
 Tallada i Sans, Álvaro 1587 1606  
 Tallada i Sans, Tomás 1641  
 Tallada i Simó, Gaspar 1587 1629  
 Terçá i Puig, Francisco 1588  
 Togores i García de Laza, Bartolomé 1606  
 Togores, Luis 1607  
 Torre i Anza, Diego Manuel de la 1635  
 Torre i Marcilla, Jerónimo de la 1566  
 Torres i Granada, Jerónimo de 1648 1661  
 Vaillo de Llanos, Máximo 1662 1689  
 Valls i Cubells de Sancho, Luis 1628 1635  
 Valmaseda i Cerezo, Pedro Nicolás de 1628 1664  
 Vallterra i Blanes de Martí, Carlos 1664 1688



- Vallterra i Burgos, Benito 1628 1657  
 Vega Aguilar, Pedro de 1589  
 Veri i Villalonga, Francisco 1661  
 Vich i Castellví, Álvaro 1616  
 Vich i Moncada, Guillem 1579 1595  
 Vidal de Blanes i San Martín, Alejandro 1633  
 Vidal i Ferrer, Vicente 1625 1630  
 Vidal Vallés, Galcerán 1581 1630  
 Vilanova i Castellví, Raimundo Luis de 1659 1689  
 Vilaragut i Sans, Jorge de 1634 1676  
 Villacampa i Pueyo, Pedro 1646 1694  
 Villalón i Pardo, Gaspar Juan de 1588 1622  
 Villarasa i Milán de Aragón, Hernando 1590  
 Villarrasa i Jofré, Francisco 1589 1618  
 Villarrasa i Milán de Aragón, Fernando 1600  
 Vivas de Cañamás i Alpont, Alejo 1585  
 Vivas i Ferrer, Bartolomé 1599 1635  
 Vives de Cañamás i Mompalau, Felipe 1625 1693  
 Vives i Ferrer, Manuel 1621 1666  
 Vives i Juan de Torres, Jerónimo 1665  
 Zanoguera i Belvis, Miguel 1623  
 Zapata i Zapata, Juan 1606
- RELIGIOSOS DE MONTESA (1592-1665)
- Alarcón i Rexach, Isidoro 1641 1652  
 Albelda i Garrigues, Esteve 1616 1663  
 Albero, Bartolomé 1582 1593  
 Alcover i Requena, Francisco Fabián 1618 1653  
 Alemany i Bella, José 1654 1686  
 Alrreus i Muñoz, Jerónimo 1618 1658  
 Álvaro i Andrés, Andrés 1605  
 Anglés i Eroles, Jacinto 1625 1636  
 Anglés i Llopis, Pablo 1644 1687  
 Aparicio i Polop, Antonio 1662  
 Aragonés i Gramage, Jaime 1605 1630  
 Arándiga i Franco, Josep 1625 1679  
 Arándiga, Gaspar 1564 1610  
 Arano i Oñate, Felipe 1608 1661  
 Arnau i Rodrigo, Jacinto 1639 1693  
 Badal i Escrig, Jerónimo 1627 1670  
 Balaguer i Gombau, Juan 1615  
 Barberán i Martín, Juan 1665  
 Barrón i Marín, Miguel 1633 1634  
 Beltrán i Garcés, Jaime 1665  
 Beltrán i Navas, Ignacio 1650 1652  
 Beltrán i Peris, Miguel 1605 1643  
 Bernabeu i Insa, Jacinto 1642 1685  
 Bernat i Buisor, Francisco 1639 1697  
 Bertrán i Climent, Clemente 1664 1673  
 Boluda i Mompó, Juan 1632 1635  
 Borja i Arándiga, Joan 1588 1631  
 Borja i García, Crisóstomo 1653 1673  
 Borrás i Palermo, Juan Bautista 1662  
 Bru i Mompó, Gaspar 1621  
 Buch i Tortosa, Francisco 1648  
 Calaceyt i Salvador, Miguel Jerónimo 1627 1659  
 Calaf i Burguera, Francisco 1605 1631  
 Carbó de la Tonda, Juan Bautista 1630 1675  
 Cardona i Jérica, Joaquín 1606 1629  
 Catalá, Miguel 1569 1606  
 Cifre i Moliner Miguel Juan 1664  
 Climent de la Gasca, Joaquín 1615 1641  
 Climent i Pastor, Pau 1605 1669  
 Comes i Avellana, José 1628 1669  
 Cursá i Tarragó, Jaime 1652 1674  
 Domingues i Puerto, Jerónimo 1665  
 Ejea i Molina, Pedro Luis 1590  
 Esteller i Esteller, Jaime 1615 1638  
 Febrer i Porta, Miguel 1625 1662  
 Fernández de Pareja, Francisco 1586 1601  
 Ferrán, Andrés 1565 1614  
 Ferrer i Griñón, Antoni 1625 1659  
 Ferreres i Masip, José 1648 1658  
 Ferreres i Villanueva, Agustí de 1611 1658  
 Ferriz i Niñerola, Diego Pablo 1636 1666  
 Fito i Martín, Miguel 1576 1596  
 Fito i Selva, Pedro 1576 1642  
 Fito, Bartolomé 1537 1601  
 Fondestad i Jornet, Ignacio 1654 1694  
 Fraga i Matamoros, Matías 1625 1647  
 Galcerán i Gil, Juan 1611 1642  
 Galcerán i Laudo, Francisco 1650 1667  
 García Lloris i Agramunt, Josep 1611 1647  
 Garrido i Collado, Francisco 1579 1615  
 Garrido i Tortosa, Miguel 1648 1694  
 Gassó i González, Pedro Vicente 1639 1671

- Gavaldà i Arano, Francisco 1625 1642  
 Gavaldà i Cortiella, José 1632 1645  
 Gibert i Colomines, Matías 1662 1707  
 Gilabert i Falcón, Lorenzo 1627 1641  
 Giner i Franch, José 1647 1664  
 González i Carnicer, Jerónimo 1607 1633 o 1636  
 Gralla, Miguel 1572 1618  
 Grifolla i Querol, Vicente 1662 1687  
 Huguet i Rubert, Pascual 1662 1722  
 Inglés i Llopis, Francisco 1656 1666  
 Insa i Alós, Tomás 1632 1643  
 Insa i Folgado, Miguel Tomás 1606  
 Jordá i Marco, Francisco 1644  
 Larralde i Bastán, Isidoro 1641 1694  
 Ledesma, Agustín 1587  
 Limiñana i Andreu, Vicente 1647 1676  
 López (o Llopis) Borrell, Juan Vicent 1605 1639  
 Marcilla Andreu i Vilabella, Vicente 1654 1677  
 Marimón Salvador, Felipe 1579 1613  
 Marimón i Sales, Felipe 1644 1650  
 Marimón, Sebastián 1603 1604  
 Marín i Aparicio, Lucas 1603 1624  
 Marín, Domingo 1576 1602  
 Martí, Francisco 1565 1601  
 Merino, Pedro 1565 1611  
 Merique i Cadellat, Bartolomé 1618  
 Meseguer i Segura, Miguel 1613  
 Miquel i Pons, Rafael Antonio 1615 1648  
 Miquel i Rovira, Felipe 1621 1644  
 Mira i Mira, Baltasar 1644 1663  
 Miralles i Feliu, Cristóbal 1664 1700  
 Miralles i Forés, Carlos 1665  
 Miravall Chivelli i Forcall, Gregorio de 1645 1669  
 Moles i Sanz, Pedro 1635 1693  
 Moliner i Pauner, Isidro 1647 1693  
 Mollons i Uldemolins, Francisco 1648 1662  
 Monar i Bosch, Bartolomé 1572 1626  
 Montfort i Verge, Bernardo 1629 1637  
 Morillo i Mariner, Juan Bautista 1621 1663  
 Pascual i Martínez, Juan 1609 1624  
 Pasqual i Martí, Jaime 1641 1688  
 Pellicer i Ramos, Juan Ángel 1621 1632  
 Perales i Rodenes, Miguel 1633 1666  
 Perales i Vila, Bartolomé 1578  
 Pineda i Novella, Dionís 1576 1631  
 Piulart, Juan 1576  
 Primo i Vinader, Baltasar 1577 1603  
 Primo, Baltasar 1564 1612  
 Puig i Villarreal, Vicente 1655 1684  
 Quiles i Berbegal, Joan Baptista 1625 1648  
 Ram de Montoro i Fortuny, Carlos 1640 1652  
 Raussell i Mompó, Vicente 1633 1672  
 Requena i Selva, Gaspar 1586  
 Rexarch i Agulló, Miguel 1586  
 Rivadeneira i Cherta, Francisco de 1606  
 Robres i Catanda, Luis 1611 1636  
 Roca i Muñoz, Bartolomé 1617 1664  
 Rodrigo i Ferrer, Pedro 1641 1696  
 Roig i Montañana, Pedro Jaime 1633  
 Romeu i Macip, Jaime 1636 1654  
 Rosell i Bou, Pedro 1616 1660  
 Rovira i Coria, Juan 1620 1641  
 Rubert i Font, José 1633 1674  
 Sahera i Calvo, Juan Jerónimo 1607 1631  
 Sala i Cadellat, Melchor de la 1605  
 Salvador i Cardona, Gabriel 1639 1664  
 Salvador i Marimón, Jaime 1643 1678  
 Samper i Gordejuela, Hipólito de 1652 1700  
 Sanchis i Primo, Luis 1588  
 Sanchis i Gibert, Antonio 1645 1699  
 Segarra i Palau, Gaspar 1647 1687  
 Segarra i Tovar, Pedro Pablo 1647 1663  
 Selva i Huesca, Pedro Cristóbal 1572 1605  
 Serrano i Llobregat, Miguel 1618 1629  
 Servent i Mira, Bonifacio 1662 1697  
 Serves i Carbonell, Sebastià 1606 1633  
 Simón i Concejero, Pedro 1613 1641  
 Talens i Albelda, Francisco Pascual 1652 1689  
 Tarraça i Fabregat, Bartolomé 1641 1676  
 Teruel i Vizcaíno, Esteban 1655 1679  
 Tormo i Gascó, Francisco 1615 1642  
 Torres i Sanz, Gregorio de 1621 1670  
 Tosea i Vidal, Jerónimo 1645  
 Tous i Sanz, Vicente de 1603 1611  
 Valls i Tachell, Gaspar 1641  
 Verdeguer i Serra, Jaime 1630 1652  
 Vidal i Vidal Jaime 1648 1650  
 Vila i Franco, Berenguer 1588 1645  
 Vila i Marín, Vicent 1613 1638  
 Zaragoza i Carbonell, Luis 1639 1648